

SIVILOMBUDSMANNEN

BESØKSRAPPORT

Klokkergårdenkollektivet

6.–8. juni 2017

Forebygging av tortur og annen grusom, umenneskelig
eller nedverdiggende behandling eller straff ved frihetsberøvelse

SIVILOMBUDSMANNEN

Stiftelsen Klokkegården
Daglig leder Kristin Holmemo
Økernveien 99
0579 OSLO

Vår referanse
2017/952

Deres referanse

Vår saksbehandler
Caroline Klæth Eriksen

Dato
7.11.2017

Oversendelse av rapport etter besøk til Klokkegårdenkollektivet 6.-8. juni 2017

Det vises til Sivilombudsmannens forebyggingsenhets besøk til Klokkegårdenkollektivet 6.-8. juni 2017.

Vedlagt følger rapporten fra besøket. Vi ber om at denne gjøres tilgjengelig for ungdom, ansatte og andre som ønsker å lese den.

Sivilombudsmannen ber om å bli orientert om oppfølgingen av rapportens anbefalinger innen 15. februar 2018.

Institusjonen bes utforme sitt svar slik at det kan offentliggjøres. Dersom svaret inneholder opplysninger som ikke kan gjøres offentlig kjent, bes det om at det opplyses om dette og sendes en sladdet versjon av svaret som kan offentliggjøres. Det bes om at hjemmel for å unnta opplysningene oppgis. Med mindre annet blir opplyst, vil det bli lagt til grunn at svaret kan offentliggjøres i sin helhet.

Aage Thor Falkanger
sivilombudsmann

Helga Fastrup Ervik
kontorsjef
forebyggingsenheten

Dette brevet er godkjent elektronisk og har derfor ikke håndskrevet underskrift.

Kopi til:
Barne- og likestillingsdepartementet
Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet
Bufetat region øst
Fylkesmannen i Hedmark

SIVILOMBUDSMANNEN

BESØKSRAPPORT

Klokkeergårdenkollektivet

6.–8. juni 2017

Innholdsfortegnelse

1	Om Sivilombudsmannens forebyggingsmandat.....	4
2	Tortur og umenneskelig behandling	5
3	Sammendrag	6
4	Barns rettigheter når de er fratatt friheten.....	10
5	Gjennomføring av besøket	12
6	Om Klokkergårdenkollektivet	13
6.1	Generelt om Stiftelsen Klokkergården.....	13
6.2	Klokkergårdenkollektivet	13
6.3	Torpet inntakskollektiv	13
6.4	De ansatte	14
6.5	Regler	14
7	Fysiske forhold	16
8	Å komme til Klokkergårdenkollektivet	17
8.1	Inntak	17
8.1.1	«Inntaksleir»	17
8.2	Informasjon	18
8.3	Helseundersøkelse ved inntak	18
8.3.1	Dokumentasjon av skader.....	19
8.4	Rutinemessige begrensninger ved inntak.....	19
8.5	Kroppsvisitasjon og ransaking.....	21
9	Bruk av tvang	23
9.1	Menneskerettslige standarder og nasjonalt lovverk	23
9.2	Omfang av tvang	24
9.3	Husarrest på rommet ved forsovelse	25
9.4	Dokumentasjon/protokollføring.....	26
9.5	Urinprøvetaking	27
10	Særskilt om «motivasjonsturen».....	29
10.1	Bruk av «motivasjonsturer».....	29
10.2	Innhold og varighet	32
10.3	«Storsamling»	33
10.4	«Faseløshet»	34
10.5	Rettssikkerhet	37
10.6	Samlet vurdering av ufrivillig «motivasjonstur»	37
11	Forebygging av tvang	39
11.1	Opplæring av ansatte.....	39
11.2	Rutiner for forebygging og varsling av overgrep	40
12	Rett til å bli hørt og delta.....	41

13 Rett til helsetjenester	42
13.1 Generelt om helsetilbudet	42
13.2 Psykologtilbudet på stedet	43
13.3 Spesialisthelsetjenesten.....	43
14 Rett til skole og fritidsaktiviteter	44
14.1 Skoletilbud og andre dagtilbud	44
14.2 Fritidsaktiviteter	44

1 Om Sivilombudsmannens forebyggingsmandat

Som følge av Norges tilslutning til tilleggsprotokollen til FNs torturkonvensjon i 2013, ble Sivilombudsmannen gitt et eget mandat for å forebygge tortur og annen grusom, umenneskelig eller nedverdiggende behandling eller straff.¹ Det er opprettet en egen forebyggingsenhet ved Sivilombudsmannens kontor for å utføre mandatet.

Forebyggingsenheten foretar regelmessige besøk til steder der mennesker er fratatt friheten, for eksempel fengsler, politiarrester, psykisk helseverninstitusjoner og barnevernsinstitusjoner. Besøkene kan være varslede eller uvarslede.

Sivilombudsmannen har adgang til alle steder for frihetsberøvelse og til å føre private samtaler med personer som er fratatt friheten. Videre har Sivilombudsmannen tilgang til alle nødvendige opplysninger av betydning for forholdene under frihetsberøvelse. Under besøkene avdekkes risikofaktorer for krenkelse gjennom egne observasjoner, samtaler med de berørte og dokumentgjennomgang. Samtaler med de som er fratatt friheten er særlig prioritert.

På bakgrunn av hvert besøk utarbeides det en rapport med anbefalinger for å forebygge tortur og annen grusom, umenneskelig eller nedverdiggende behandling eller straff.

Besøksrapportene publiseres på Sivilombudsmannens nettside og stedene gis en frist for å orientere ombudsmannen om sin oppfølging av anbefalingene. Disse brevene publiseres også.

I arbeidet med å ivareta forebyggingsmandatet har Sivilombudsmannen også utstrakt dialog med nasjonale myndigheter, sivilt samfunn og internasjonale menneskerettighetsorganer.

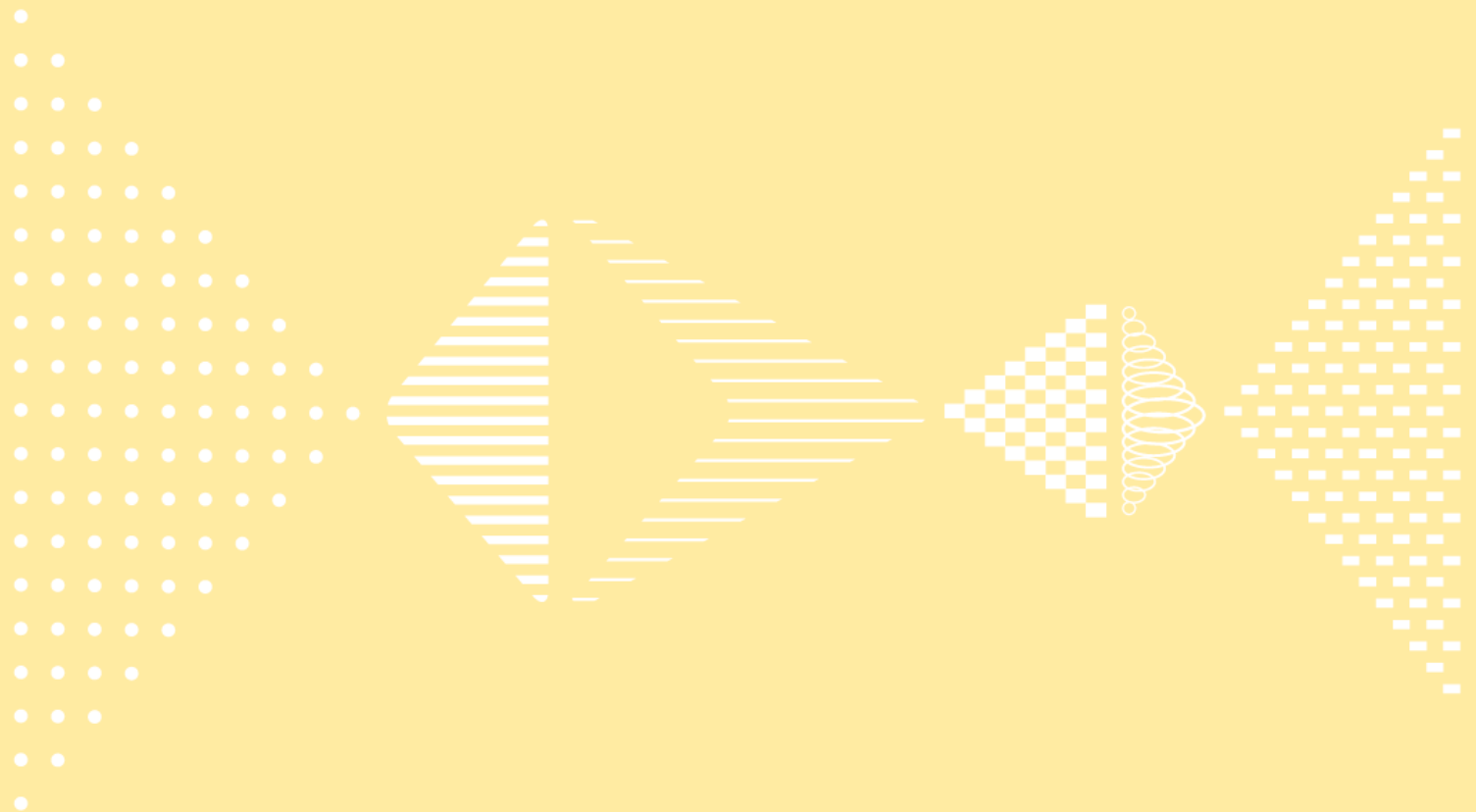
¹ Sivilombudsmannsloven § 3 a.

2 Tortur og umenneskelig behandling

Forbudet mot tortur og annen grusom, umenneskelig eller nedverdiggende behandling eller straff er slått fast i en rekke internasjonale konvensjoner som er bindende for Norge.

Sentralt står FNs konvensjon mot tortur og annen grusom, umenneskelig eller nedverdiggende behandling eller straff (torturkonvensjonen), som ble vedtatt i 1984. I tillegg er det samme forbudet nedfelt i blant annet FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter (artikkel 7), FNs barnekonvensjon (artikkel 37), FNs konvensjon om rettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne (artikkel 15) og den europeiske menneskerettighetskonvensjonen (artikkel 3). Norge har sluttet seg til alle disse konvensjonene.

Mennesker som er fratatt friheten er mer sårbare for brudd på forbudet mot tortur og umenneskelig behandling. Dette er bakgrunnen for at en tilleggsprotokoll til FNs konvensjon mot tortur og annen grusom, umenneskelig eller nedverdiggende behandling eller straff ble vedtatt av FN i 2002. Norge sluttet seg til tilleggsprotokollen i 2013.

3 Sammendrag

Sivilombudsmannens forebyggingsenhet besøkte Klokkergårdenkollektivet 6.-8. juni 2017.

Klokkergårdenkollektivet er ett av flere langtidskollektiv i Stiftelsen Klokkergården. Stiftelsen ble opprettet i 1980 med formål å rehabilitere ungdom med rus- og atferdsproblemer.

Klokkergårdenkollektivet ligger i Åsnes kommune i Hedmark og har plass til 15 ungdommer i alderen 13-18 år. Stedet er godkjent for plassering uten eget samtykke.

De fysiske omgivelsene på kollektivet framstod som gode, og det syntes å være et bredt tilbud av aktiviteter til ungdommene, både på institusjonen og utenfor. Sivilombudsmannen fikk også inntrykk av at ungdommene hadde god mulighet til å være med på å bestemme hvilke aktiviteter de ønsket å drive med. Det framstod videre som at stedet hadde gode rutiner for å ivareta ungdommens helse ved innkomst og under oppholdet.

Klokkergårdenkollektivet hadde fattet få vedtak om bruk av fysisk tvang det siste året. Stedet hadde imidlertid fattet et høyt antall vedtak om begrensning i bevegelsesfrihet og bruk av elektroniske kommunikasjonsmidler i 2016. Det framstod som om slike vedtak ble fattet rutinemessig når ungdom ankom kollektivet. Det kom også frem under besøket at kollektivet hadde forbedringspotensial når det kom til protokollføring. Gjennomgang av protokoller viste en del mangler ved protokollene, inkludert at det sjelden var protokollført hvilke alternative tiltak som var vurdert/forsøkt før bruk av tvang.

Videre kom det frem at kollektivet benyttet en praksis med husarrest på rommet ved forsovelse. Dette framstod som et klart inngrep i ungdommens selvbestemmelsesrett og privatliv og bidrar til økt risiko for at ungdom opplever seg som isolert. Ungdom som forsov seg om morgenen og ikke var nede til kl. 08.45, måtte oppholde seg på rommet resten av dagen. Dette inkluderte å spise måltidene sine på rommet. Ungdommen ville heller ikke få være med på sosiale aktiviteter som ble arrangert utenfor huset. Det ble ikke fattet vedtak om denne begrensingen selv om husarresten innebar en klar begrensning i ungdommens bevegelsesfrihet både innenfor og utenfor institusjonen.

Klokkergårdenkollektivet hadde en praksis med å ta ungdom på det de omtalte som «motivasjonstur» som en del av sitt behandlingsopplegg. Ifølge institusjonsplanen var hensikten med motivasjonsturene at man kunne arbeide konsentrert og uten forstyrrelser med konflikter eller problemer som hadde oppstått raskt, eller utviklet seg over tid, hos den enkelte ungdom. Kollektivet oppgav at motivasjonstur betød at «en ungdom forlater kollektivet sammen med to voksne for en tidsbegrenset periode for å kunne ha ro og oversikt over særskilte arbeidsoppgaver.» I institusjonsplanen til kollektivet oppgis fire hovedgrunner til å iverksette motivasjonsturer: tilbakeføring etter rømning; ivaretagelse etter rusing; intensivering av behandlingen; og behov for ekstra omsorg og ivaretaking.

Det kom imidlertid frem under besøket at *brudd på en av kollektivets hovedregler* også var en viktig årsak til at ungdom ble sendt på motivasjonstur. Det ble av både ansatte og ungdom vist til at årsaken til motivasjonsturen kunne være at de hadde «hemmeligheter» med andre ungdommer.

Det kom fram at motivasjonsturene i hovedsak ble gjennomført etter beslutning fra de ansatte. Det ble gjennomført 35 motivasjonsturer i 2016, og per 27. april var det gjennomført 9 slike turer i 2017. Dokumentgjennomgang viste at turene varte fra noen dager til 14 dager.

Etter Sivilombudsmannens vurdering var det en klar risiko for at motivasjonsturene på Klokkergårdenkollektivet ble opplevd som en straff. Det var vanskelig å se at det var samsvar mellom mange av de forholdene som kunne medføre motivasjonstur og retningslinjene til rettighetsforskriften om «destruktiv atferd» eller «nødvendig ut i fra omsorgsansvaret for den enkelte og hensynet til alles trygghet og trivsel».

Når de ansatte hadde besluttet at motivasjonstur skulle gjennomføres ble ungdommen som regel tatt til side av ansatte i gangen innenfor utgangsdøren i Hovedhuset. Dersom ungdommen ikke ønsket å bli med på tur og ikke gikk ut til bilen frivillig, ble ansatte og ungdommen værende i gangen fram til ungdommen samtykket til å bli med på turen. I slike situasjoner stod ansatte foran dørene i gangen og blokkerte ungdommen fra å gå noe annet sted enn rett ut til bilen. Ungdommen fikk ikke gå tilbake til fellesskapet eller opp på sitt eget rom og fikk heller ikke pakke tingene sine.

Ungdommene fikk ikke alltid vite hva som var årsaken til motivasjonsturen. De fikk heller ikke vite hvor lenge motivasjonsturen skulle vare. Ledelsen fortalte at ungdommene ikke kunne få vite varigheten på turen, fordi det var ungdommen selv og arbeidet som ble gjort under turen som avgjorde hvor lenge turen ville vare. I de tilfellene ungdommen ikke var blitt fortalt årsaken til motivasjonsturen eller at denne ikke var åpenbar, kunne turens lengde avgjøres av at ungdommen var i stand til å sette ord på alle forholdene som gjorde at de voksne hadde besluttet motivasjonstur. Flere ungdommer opplevde dette som at de ansatte på turen ventet på at de skulle «tilstå noe» og at hvis de tilstod riktig ting, så fikk de komme tilbake til kollektivet.

Motivasjonsturene inkluderte også i mange tilfeller en periode som «faseløs» og alltid en «storsamling» der ungdommen var pålagt å presentere grunnen til at han/hun var sendt på tur og svare på spørsmål som kunne bli stilt av voksne og andre ungdommer i plenum.

Graden av tvang og mangelen på reell mulighet for medvirkning fra ungdommenes side gjorde det vanskelig å se hvordan motivasjonstur skulle kunne bidra positivt til varige endringer. Ungdommene ble satt i en situasjon der de bare kunne komme ut av tvangen ved å oppfylle voksnes krav til hvordan de skulle oppføre seg og hva de skulle fortelle.

Presset som ble utøvd i «turgangen» uten mulighet for å trekke seg tilbake til sitt eget rom, den manglende åpenheten om hvorfor turen var bestemt og hvor lenge den skulle vare, «faseløsheten» og usikkerheten om hvor lenge den skulle vare og kravet om «storsamling», utgjorde samlet sett en urovekkende mangel på åpenhet og respekt fra institusjonens side overfor ungdommene.

At det i løpet av det siste året hadde skjedd at en ungdom var blitt utsatt for fysisk tvang for å gjennomføre motivasjonstur, forsterker bekymringen om den risiko for umenneskelig behandling som ungdom utsettes for gjennom Klokkergårdenkollektivets bruk av ufrivillige motivasjonsturer.

Anbefalinger

Å komme til Klokkeergårdenkollektivet

Rutinemessige begrensninger ved inntak

- Institusjonen bør sikre at det alltid foretas en individuell og konkret vurdering når ungdom blir gitt begrensninger i bevegelsesfrihet og i bruk av elektroniske kommunikasjonsmidler, og at vurderingene dokumenteres.
- Vedtak om begrensning i bevegelsesfriheten og i bruk av elektroniske kommunikasjonsmidler bør ikke rutinemessig fattes for 14 dager.
- Institusjonen bør sikre at det gjøres løpende vurderinger av opprettholdelse av begrensninger og tiltak for å lempe på tvangen og at vurderingene dokumenteres på en god måte.

Kroppsvisitasjon og ransaking

- Det bør sikres at ansatte får opplæring i enhetlig praksis for kroppsvisitasjon som ivaretar ungdommenes verdighet og integritet.

Bruk av tvang

Husarrest på rommet ved forsovelse

- Bruk av husarrest på rommet som rutinemessig straff ved forsovelse bør ikke finne sted.

Dokumentasjon/protokollføring

- Institusjonen bør sikre ungdommens rettsikkerhet ved å føre vedtak og protokoller korrekt og sikre at alternativer til tvang alltid vurderes og dokumenteres i protokollen.

Urinprøvetaking

- Urinprøve bør kun gjennomføres med ansatt av samme kjønn som ungdommen i rommet.

Særskilt om "motivasjonsturer"

Bruk av "motivasjonsturer"

- Institusjonen bør sikre at det aldri utøves utilbørlig press på ungdom for å få dem med på «motivasjonstur» og at deres rett til å bli hørt og bli behandlet med verdighet fullt ut blir ivarettatt.

"Storsamling"

- Fellesmøter, inkludert «storsamling», som omhandler en eller flere av ungdommene bør alltid baseres på ungdommens frie deltakelse og rett til å bli hørt og gjennomføres på en måte som fullt ut respekterer ungdommens integritet og rett til privatliv.

"Faseløshet"

- Det bør sikres at det ikke gjennomføres generelle begrensninger, for eksempel i form av «faseløshet», som innskrenker beboernes rettigheter på en måte som fremstår som ydmykende eller nedverdiggende.

Rettsikkerhet

- Alle vedtak bør konkret og individuelt angi begrunnelse og en beskrivelse av hvordan dette skal gjennomføres overfor den enkelte ungdom.
- Ungdom som har blitt utsatt for tvang bør alltid bli hørt i evalueringen av tvangsutøvelsen.

Forebygging av tvang**Rutiner for forebygging og varsling av overgrep**

- Kollektivet bør utarbeide rutiner for forebygging og varsling av overgrep, og det bør sikres at alle ansatte får jevnlig opplæring og veiledning i disse.

4 Barns rettigheter når de er fratatt friheten

Frihetsberøvelse er et alvorlig inngrep, og krever i henhold til Den europeiske menneskerettighetskonvensjonen artikkel 5 hjemmel i nasjonal lov. Konvensjonen tillater frihetsberøvelse av barn i enkelte tilfeller, og plassering i barnevernsinstitusjoner uten samtykke regnes både etter internasjonal og norsk rett som dette.²

FNs spesialrapportør mot tortur understreker i sin rapport fra 2015 at barn og unge som er frihetsberøvet er spesielt sårbare når det gjelder menneskerettighetsbrudd, og at de derfor har krav på høyere beskyttelse enn voksne.³ Dette er også årsaken til at FNs barnekonvensjon slår fast følgende:

«Ethvert barn som er berøvet friheten, skal behandles med menneskelighet og med respekt for menneskets iboende verdighet og på en måte som tar hensyn til barnets behov i forhold til dets alder.»⁴

Barn er i tillegg beskyttet av de generelle konvensjonsforpliktelsene Norge er bundet av, inkludert beskyttelse mot å bli utsatt for tortur eller annen grusom, umenneskelig eller nedverdiggende behandling eller straff i henhold til FNs torturkonvensjon. Barnekonvensjonens artikkel 37 slår også fast at statene skal sikre at ingen barn skal utsettes for tortur eller umenneskelig behandling.⁵

Flere internasjonale organer, deriblant menneskerettighetskomiteen og Den europeiske menneskerettighetsdomstolen, har påpekt behovet for at alle stater beskytter barns personlige frihet og rettigheter spesielt.⁶ FN har også utviklet egne retningsgivende regler for beskyttelse av mindreårige som er fratatt friheten (Havanareglene).⁷

Når det gjelder barnevernssektoren sier artikkel 20 i barnekonvensjonen at barn og unge som er under offentlig omsorg har rett til særlig beskyttelse og bistand fra staten.

Barnevernloven regulerer barns særlige rettigheter i barnevernet.⁸ Lovens formål er å sikre barn god omsorg og trygge oppvekstvilkår. Barnevernloven gjelder for alle under 18 år, i noen tilfeller opp til 23 år. Prinsippet om barnets beste er tatt direkte inn i barnevernloven og skal være førende for alt barnevernet gjør. Prinsippet om barnets rett til å bli hørt er også tatt inn i loven og skal gjennomføres i alle barnevernets avgjørelser, også på institusjoner.⁹

Barnevernloven § 4-24 gir adgang til å plassere barn og ungdom på institusjon uten eget samtykke. Lovens krav er at barnet må ha vist «alvorlige atferdsvansker» ved alvorlig eller gjentatt kriminalitet,

² Se NOU 2016:16 *Ny barnevernslov. Sikring av barnets rett til omsorg og beskyttelse*, side 167.

³ FNs spesialrapportør mot tortur Juan Mendez (2015): A/HRC/28/68.

⁴ FNs barnekonvensjon, artikkel 37 c.

⁵ FNs barnekonvensjon, artikkel 37 a.

⁶ FNs menneskerettighetskomité, generell kommentar nr. 17, avsnitt 1 og nr. 35, avsnitt 62. Den europeiske menneskerettighetsdomstolen (EMD), *Z and Others v. United Kingdom*, avsnitt 74-75.

⁷ FNs regler for beskyttelse av mindreårige som er fratatt friheten (Havanareglene). Havanareglene inneholder regler om blant annet innkomst, fysiske forhold, aktivitetstilbud, personell, helsetilbudet, kontakt med omverdenen, bruk av tvang og klagemuligheter.

⁸ Ny barnevernslov er under utarbeidelse, NOU 2016:16 *Ny barnevernslov. Sikring av barnets rett til omsorg og beskyttelse*. I kapittel 4 drøftes barnevern og menneskerettighetene.

⁹ Barnevernloven §§ 4-1, 6-3.

ved vedvarende misbruk av rusmidler eller på annen måte. I tilfeller der dette kravet er oppfylt kan det fattes tvangsvedtak etter § 4-24 for ungdom mellom 12 og 18 år. § 4-25 annet ledd gir adgang til midlertidig vedtak om plassering uten eget samtykke.

Dersom barn med alvorlige atferdsvansker har fylt 15 år og samtykker kan det plasseres i institusjon etter § 4-26. Er barnet ikke fylt 15 år, må også de som har foreldreansvaret samtykke dersom en plassering skal kunne skje etter § 4-26. Selv om barnet er på institusjonen frivillig, kan barnet holdes tilbake i institusjonen i opptil tre uker etter at barnet uttrykkelig har trukket tilbake sitt samtykke.

Når barn plasseres på en institusjon, legger dette begrensinger på barnets personlige frihet og selvbestemmelsesrett, og det åpner for muligheten til å ilegge restriksjoner i bevegelsesfrihet og inngrep i den personlige integritet. Dette er friheter og rettigheter som er beskyttet av menneskerettighetene og som bare kan begrenses dersom inngrepet er nødvendig, proporsjonalt og fastlagt i lov.

Barnevernloven er presisert gjennom forskrift om rettigheter og bruk av tvang under opphold i barneverninstitusjon (rettighetsforskriften). Forskriften regulerer blant annet institusjonenes adgang til å benytte ulike former for tvang og integritetsinnskrenkende tiltak, og gir rettsikkerhetsgarantier gjennom regler om saksbehandling og klageadgang.

5 Gjennomføring av besøket

Sivilombudsmannens forebyggingsenhet besøkte Klokkegårdenkollektivet 6.–8. juni 2017. Stiftelsen Klokkegården region øst ble varslet i april 2017 om at besøket ville finne sted i perioden mai-juli 2017, fortrinnsvis til Klokkegårdenkollektivet og Torpet inntakskollektiv. Dato for besøket ble ikke oppgitt.

I forkant av besøket mottok forebyggingsenheten etterspurt informasjon fra stiftelsen, tilsynsrapporter fra Fylkesmannen i Hedmark og siste rapport fra etterfølgende kontroll fra Bufetat.

Det ble sendt brosjyrer og plakater med informasjon om besøket til ungdommene og de ansatte på Klokkegårdenkollektivet. Under besøket var plakaten hengt opp, og brosjyrer lå tilgjengelig.

Under besøket ble det gjennomført befaringsav Klokkegårdenkollektivet, som inkluderte blant annet fellesrom, ungdomsrom, aktivitetsrom, PC-rom, skole og kontorer. Forebyggingsenheten var også en tur innom Torpet inntakskollektiv og Korntorpet. Torpet var ikke i bruk på besøkestidspunktet. Korntorpet ble benyttet av ett av de andre kollektivene i stiftelsens region øst.

Alle ungdommene som var til stede på Klokkegårdenkollektivet ble tilbudt en privat samtale under besøket. For å ivareta personvern og redusere risiko for negative reaksjoner mot ungdommene gjengis ikke den enkeltes syn direkte i rapporten. Samtalene ble gjennomført i en ledig TV-stue eller klasserom.

Underveis i besøket ble det også gjennomført samtaler med miljøpersonell (inkludert ledende miljøterapeuter/helseansvarlige), lærer, familiehjemskonsulenter, psykologer, kollektivleder og regionleder.

Det ble gjennomgått tvangsprotokoller fra 2017 fram til besøkestidspunktet, loggnotater for inntak og opphold, rapporter fra motivasjonsturer i 2017, handlingsplaner og annen relevant skriftlig informasjon.

19. juni 2017 ble det gjennomført et avsluttende møte med kollektivleder, regionleder og daglig leder for Stiftelsen Klokkegården.

Besøket ble godt tilrettelagt av institusjonen.

Følgende personer deltok under besøket:

- Helga Fastrup Ervik (kontorsjef, jurist)
- Caroline Klæth Eriksen (rådgiver, samfunnsviter)
- Mette Jansen Wannerstedt (seniorrådgiver, sosiolog)
- Christian Ranheim (seniorrådgiver, jurist)
- Jonina Hermannsdottir (seniorrådgiver, kriminolog)
- Jannicke Godø (seniorrådgiver, psykolog).

6 Om Klokkergårdenkollektivet

6.1 Generelt om Stiftelsen Klokkergården

Stiftelsen Klokkergården er en ideell stiftelse som ble opprettet i 1980 med formål å rehabilitere ungdom med rus- og atferdsproblemer. I dag omfatter stiftelsen korttidskollektiver, langtidskollektiver, omsorgsenheter og familiehjem med til sammen cirka 60 plasser for barn og unge. Stiftelsen er organisert i tre regioner: øst, vest og sør. Region øst har flere kollektiver som ligger i Hedmark, i og rundt Åsnes kommune.

Stiftelsen har en rammeavtale med Bufdir og Barne- og familieetaten i Oslo kommune.

Totalt ble til sammen 32 ungdommer plassert på stiftelsens kollektiver i 2016. Det fremgår av vedlegg til stiftelsens årsrapport 2016 at det i løpet av 2016 ble gjennomført tre fellesinntak for stiftelsen som helhet.¹⁰ De fleste plasseringene har funnet sted som inntak utenom fellesinntak.

Stiftelsens faglige arbeid er bygget på medleverskap, gruppebehandling og et tilpasset faseprogram som grunnlag for det metodiske arbeidet med ungdommene.¹¹

6.2 Klokkergårdenkollektivet

Klokkergårdenkollektivet er det største langtidskollektivet i region øst. Det er godkjent for 15 plasser og plassering i henhold til barnevernloven §§ 4-24, 4-25 og 4-26 (eventuelt i kombinasjon med § 4-12) og § 4-6. Ungdom kan også bli boende frivillig etter § 4-4.

Kollektivet har familiehjem/hybler tilknyttet institusjonen. To av plassene på kollektivet er holdt av for ungdommer som er i familiehjem/hybler. Disse ungdommene er også innom kollektivet jevnlig.

Ifølge institusjonsplanen er målgruppen til Klokkergårdenkollektivet barn og unge med alvorlige atferdsvansker og misbruk av rusmidler i alderen 13–18 år.

I 2016 var beleggsprosenten på 88 prosent av budsjetterte plasser. I løpet av året var det innskrevet 18 ungdommer på kollektivet, 3 jenter og 15 gutter. Aldersspredningen var fra 15 til 18 år. Gjennomsnittlig oppholdstid på kollektivet var 251,3 dager i 2015 og 302,7 dager i 2016.

6.3 Torpet inntakskollektiv

Torpet har fem plasser og er godkjent for plassering i henhold til barnevernloven §§ 4-24, 4-25 og 4-26 (eventuelt i kombinasjon med § 4-12) og § 4-6. Institusjonsplanen fastslår at behandlingsarbeidet begynner ved Torpet. Fokuset der er «atferdskorrigerende og kartlegging av problemområder, ressurser, nettverk/familie og skole.»¹²

Ledelsen i region øst opplyste at Torpet ble omstrukturert som avdeling høsten 2016. Torpet brukes per i dag som «motivasjonsenhet» eller ved inntak av nye ungdommer til langtidskollektivene, og bemannes da med ansatte fra det langtidskollektivet ungdommen er på eller skal til.

¹⁰ Stiftelsen Klokkergården, Vedlegg til årsrapport 2016, side 3.

¹¹ Stiftelsen Klokkergården, Institusjonsplanen, 2017, side 11.

¹² Stiftelsen Klokkergården, Institusjonsplanen, 2017, side 46.

Av de 32 ungdommene som fikk plass på ett av stiftelsens kollektiver i 2016, var 9 plassert på Torpet inntakskollektiv før de ble overført til et av langtidskollektivene. De 9 ungdommene hadde til sammen 251 oppholds-døgn på Torpet, med gjennomsnittlig oppholdstid på 27 døgn.¹³

6.4 De ansatte

Klokkegårdenkollektivet har medlevertturnus. Det vil si at de ansatte bor og lever sammen med ungdommene i en periode på 14 dager, med de påfølgende 14 dagene fri. Dette gjelder for alle kollektivene i stiftelsen. Ifølge institusjonsplanen er medleverskapet en del av selve idégrunnlaget for opprettelsen av kollektivene, og avgjørende for at de kan gjennomføre sitt behandlingsprogram.

På besøkstidspunktet var det 14 ansatte som jobbet i medlevertturnus på Klokkegårdenkollektivet. Det vil si at det til enhver tid er syv ansatte på jobb. I tillegg er det dagstillinger. I løpet av det siste året var det gjort seks ansettelser. I kollektivets årsrapport påpekes det at ettersom kollektivet har fått mange nyansatte, samtidig som det var flere ansatte med kort fartstid, har ansattgruppa på kollektivet hatt behov for mye opplæring og veiledning i metoder og rutiner (se avsnitt 11.1 *Opplæring av ansatte*).¹⁴

Kollektivet hadde tre ansatte som jobbet som nattevakt. Det var en nattevakt på arbeid hver natt.

Klokkegårdenkollektivet hadde to psykologer som var ansatt i 100 prosent stilling. Kollektivet hadde også en internskole (se avsnitt 14.1 *Skoletilbud og andre dagtilbud*).

Havanareglene understreker at personalet ved en institusjon der barn og unge kan fratas friheten, bør være faglig kvalifisert og blant annet inkludere lærere og psykolog.¹⁵ Hovedvekten av de ansatte ved Klokkegårdenkollektivet hadde relevant fagbakgrunn.¹⁶

Kollektivleder hadde ansvar for oppfølging av de ansatte som gikk i medlevertturnus («medleverne»). Regionleder hadde overordnet ansvar for kollektivene og omsorgsenhetene i stiftelsens region øst.

6.5 Regler

På stiftelsens nettsider fremkommer følgende om institusjonens metodegrunnlag:

«Stiftelsen Klokkegården har en etablert kultur og innarbeidede holdninger som har utviklet seg over mange år. I stedet for å ha nedskrevet et regelverk, kommer 'reglene' til uttrykk gjennom hva som formidles til ungdommene.»¹⁷

Under besøket kom det imidlertid frem at institusjonen hadde både skrevne og uskrevne regler som ungdommen var forventet å følge. Et skriv med husregler for kollektivet hang i fellesområdene. I tillegg var det fire hovedregler, som Sivilombudsmannen ikke fant opphengt noe sted. Disse var imidlertid godt kjent av ungdommene og de ansatte, og de ble referert til som «hovedreglene»:

1. Ingen fysisk eller psykisk vold;
2. Ingen rus på huset;
3. Bygda er hellig;

¹³ Stiftelsen Klokkegården, Vedlegg til årsrapport 2016, side 6.

¹⁴ Klokkegårdenkollektivet, Årsrapport for 2016, side 4.

¹⁵ FN's regler for beskyttelse av mindreårige som er fratatt friheten (Havanareglene), artikkel 81.

¹⁶ Herunder barnevernspedagoger, sosionomer, vernepleiere eller barne- og ungdomsarbeidere.

¹⁷ http://www.klokkegarden.no/metodegrunnlag_207.html.

4. Ingen parforhold.

Regel 3 var et uttrykk for at ungdommene skulle ha respekt for Klokkegårdenkollektivets nærområder og ikke være en kilde til konflikt med ungdommer eller andre i nabolaget. Regel 4 innebar at ungdommene ikke skulle ha for tette relasjoner med andre ungdommer på kollektivet. «Parforhold» omfattet både kjæresteforhold og nære vennskap. Det ble vist til at ungdommene var på Klokkegården for å få behandling og at de derfor skulle unngå tette vennskapsbånd med andre ungdommer der. Andre ungdommer som selv trengte behandling kunne være negativt for dem, og de skulle bruke energien sin på å arbeide med seg selv og til å få hjelp og støtte fra ansatte. Se avsnitt 10 *Særskilt om «motivasjonsturer»*.

Ledelsen har i etterkant av besøket informert om at ungdommene ble gjort kjent med hovedreglene på inntaksleir og at de ble gjentatt på ulike samlinger.

7 Fysiske forhold

God utforming av de fysiske omgivelsene på en institusjon er et viktig forebyggende tiltak. Ungdommer som er på en barnevernsinstitusjon antas å ha et stort behov for omsorg og ivaretagelse i trygge omgivelser.

Det er viktig at institusjoner der mindreårige skal være er tilrettelagt for denne målgruppen. Den europeiske torturforebyggingskomiteen (CPT) har blant annet understreket viktigheten av en positiv og personlig atmosfære på steder der mindreårige er fratatt friheten:

«In addition to being of an adequate size, well-lit and ventilated, juveniles' sleeping and living areas should be properly furnished, well-decorated and offer appropriate visual stimuli. Unless there are compelling security reasons to the contrary, juveniles should be allowed to keep a reasonable quantity of personal items.»¹⁸

En barnevernsinstitusjon bør som et minimum leve opp til denne standarden.

Klokkergårdenkollektivet ligger i Åsnes kommune i Hedmark. Kollektivet bestod av fire hus: Hovedhuset, Rødhuset, Gamlehuset og Skolehuset. Fordelt på de fire husene, var det totalt 15 ungdomsrom, og 12 voksenleiligheter med 18 soverom. Det var ungdomsrom, voksenleiligheter og bad i alle husene. Ungdommene delte bad (1,75 ungdom per bad). I tillegg var det aktivitetsrom, spillrom, stuer, kjøkken, samlingsrom, klasserom og kontorer for ansatte.

De fysiske omgivelsene framstod som gode. Fellesrommene var åpne og lyse, med bilder, gardiner, puter osv. Noen rom var nylig pusset opp. Det syntes som om kollektivet la vekt på løpende vedlikehold og at interiøret skulle være så lite institusjonspreget som mulig. Kjøkkenet var åpent og det var frukt eller lignende tilgjengelig om man ble sulten mellom måltidene.

Alle ungdommene hadde egne rom med seng, skrivebord, klesskap osv. De kunne ha en rekke personlige gjenstander på rommet og de fikk midler til å dekorere rommene sine når de flyttet inn.

Uteområdene rundt de fire husene var åpne. Det var store jorder på hver side av stedet. På samme tun som husene var det også en stall hvor det var dyr, som høns og griser, deler av året.

Dørene til Klokkergårdenkollektivet var ikke låst.

Klokkergårdenkollektivet hadde ikke innkomstrom eller skjermingsrom.

Stiftelsen hadde flere hus i området som ble benyttet av kollektivene i region øst til det de kalte «motivasjonsturer». Torpet ble benyttet som inntakskollektiv og det som ble omtalt som «motivasjonsenhet».¹⁹ I tillegg til Torpet, ble også husene Korntorpet, Kvernbakken og Svendstorpet benyttet som motivasjonsenheter av Klokkergårdenkollektivet (se avsnitt 10 *Særskilt om «motivasjonsturer»*).

¹⁸ Extract from the 24th General Report of the CPT, 2015, CPT/Inf(2015)1-part, avsnitt 104.

¹⁹ Motivasjonsenhetene knyttet til Stiftelsen Klokkergården er egne hus som er godkjent av Bufetat for bruk til turer som terapeutisk virkemiddel. I Stiftelsen Klokkergården ble disse turene kalt «motivasjonsturer».

8 Å komme til Klokkegårdenkollektivet

8.1 Inntak

Hvordan en ungdom blir tatt imot ved ankomst til en institusjon har stor betydning for det videre oppholdet. Blant annet er informasjon om rettigheter, regler og rutiner, ivaretagelse og trygghet særlig viktig i den første perioden.

En del av ungdommene som ble plassert på Klokkegårdenkollektivet hadde et opphold på Torpet inntakskollektiv før overføring til langtidskollektivet.

Lengden på ungdommenes opphold på Torpet varierte. Ledelsen opplyste at ungdom kunne være på Torpet fra noen dager til flere måneder og at det ofte var logistikk og forhold som ikke var knyttet til den enkelte ungdommen som avgjorde lengden på oppholdet. For eksempel kunne en ungdom være på Torpet dersom det var et ønske å frigjøre plasser på en akuttinstitusjon, i påvente av ledig plass på et langtidskollektiv eller at fylkesnemdsaken hans/hennes skulle avgjøres. Dersom ingen andre ungdommer var aktuelle for Torpet i den perioden, var ungdom der alene med voksne. Det framstår i praksis om et midlertidig enetiltak. Ledelsen opplyste at de helst ikke ønsket å ha enetiltak.

Torpet ligger relativt skjermet for seg selv i skogen, cirka en halvtimes kjøretur til nærmeste tettsted og til Klokkegårdenkollektivet. Ledelsen fortalte at Torpet ble drevet som en åpen akutt, uten låste dører.

Ungdom som var på Torpet hadde mulighet for å drive med en rekke aktiviteter, både ute og inne. Det kom fram under besøket at ungdommen på Torpet rutinemessig ble fratatt mobil og fikk begrenset sin bevegelsesfrihet ved inntak (se avsnitt 8.4 *Rutinemessige begrensninger ved inntak*).

8.1.1 «Inntaksleir»

Alle ungdommene var gjennom en «inntaksleir» før de ble plassert ved et av langtidskollektivene. Inntaksleir var en del av behandlingen, og gjaldt både de som var innom Torpet og de som ble plassert direkte. Tidligere ble leirene som oftest gjennomført på Breisjøseter turisthytte. Ved mindre inntak ble en av de andre godkjente enhetene i Stiftelsen Klokkegården brukt. Ledelsen opplyste i etterkant av besøket at rutinen de seneste årene har vært individuelle inntak på godkjente enheter.

Inntaksleiren ble gjennomført i skjermede omgivelser og ble brukt til å ta opp en rekke tema, bli kjent med hverandre og institusjonen, tur i fjellet («fjellmarsj») osv. Lengden på inntaksleiren varierte og ble tilpasset antallet ungdom som deltok. Ledelsen anslo at en inntaksleir vanligvis varte mellom fem og åtte dager, og maksimalt 14 dager.

I kollektivets prosedyrer for inntaksleir fremkom det at ungdommene må være sammen med voksne på leiren til enhver tid. I tvangsprotokollene og loggnotatene Sivilombudsmannen har gjennomgått, framkom det ikke om ungdommene har måttet være sammen voksne til enhver tid (hatt «voksenfølge»). Voksenfølge vil normalt være et inngripende tiltak. Dersom det i praksis er slik at ungdom rutinemessig har voksenfølge under inntaksleir, uten at det fattes vedtak om dette, er det et alvorlig og uhjemlet inngrep. Ved en slik begrensning gjelder rettighetsforskriftens regler om individuell vurdering med konkret begrunnelse. I retningslinjene til rettighetsforskriften understrekes

det at det ved voksenfølge må treffes enkeltvedtak etter § 22.²⁰ Uten vedtak har ungdommen ikke mulighet til å klage på avgjørelsen. Dette er av stor betydning for ungdommens rettssikkerhet.

Ledelsen opplyste i etterkant av besøket at rutinen ved voksenfølge var blitt endret og at det nå ble skrevet enkeltvedtak. Sivilombudsmannen understreker voksenfølge ikke kan besluttet rutinemessig, men at vedtak om voksenfølge må være individuelt vurdert og konkret begrunnet.

8.2 Informasjon

Internasjonale regler og retningslinjer understreker viktigheten av at ungdom ved et inntak skal få informasjon om stedet de skal være, om regler, rutiner og rettigheter, og at de skal få informasjon på en måte som de kan forstå.²¹ Oppdatert og tilpasset informasjon er en forutsetning for at ungdommene skal kunne bruke sin klagerett, medvirke og ha innflytelse på sin egen hverdag. Informasjon på et språk man forstår kan øke tryggheten og forebygge både frustrasjon og risiko for umenneskelig behandling. Derfor må informasjonen gis på en forståelig måte og gjentas om nødvendig.

Ansatte ved Klokkergårdenkollektivet la stor vekt på å gi ungdommen en god mottakelse og informasjon ved inntak. Dokumentgjennomgang og samtaler tydet på at ungdommene som kom til Klokkergårdenkollektivet tidlig fikk innføring i regler og rutiner og i hva som ble forventet av dem. Det kom imidlertid også frem at en del av reglene som kunne ha stor betydning for ungdommen ikke var skrevet ned og derfor kunne skape usikkerhet (se avsnitt 6.5 *Regler*).

Kollektivet hadde en oppstartsplan for hver ungdom som ble fylt ut av ansatte. Der skulle det signeres og dateres når rettighetsforskriften var gjennomgått med ungdommen, når helsesjekk var gjennomført, eventuell kontakt med psykisk helsevern etablert, skole/opplæring/dagtilbud var i gang, plan for kontakt med familie og nettverk var utarbeidet og handlingsplan var laget.

I løpet av inntaksleiren ble det arrangert en besøkshelg der ungdommer og ansatte fra langtidskollektivet kom på besøk og fortalte de nye ungdommene om hvordan det var på kollektivet. Første kvelden på Klokkergårdenkollektivet ble det arrangert en velkomstmiddag. Dette opplevde ungdommene generelt som en hyggelig og positiv måte å bli ønsket velkommen på.

Informasjonsbrosjyren om Fylkesmannen var tilgjengelig for ungdommene på Klokkergårdenkollektivet og ansatte fortalte at de tok den med til Torpet når ungdom var der.

8.3 Helseundersøkelse ved inntak

Frihetsberøvelse av barn og unge skal kun finne sted under forhold som samsvarer med deres rett til fysisk og psykisk helse.²²

Ansatte opplyste at ungdom som ankom med barneverntjenesten ofte var innom lege før de ankom Torpet. Dersom de ikke hadde vært innom lege når de ankom, sørget ansatte på kollektivet for det. Gjennomgått dokumentasjon og samtaler under besøket tydet på at dette ble ivare tatt.

²⁰ Retningslinjene til rettighetsforskriften, side 30-31.

²¹ Se blant annet FNs regler for beskyttelse av mindreårige som er fratatt friheten, artikkel 24.

Rettighetsforskriften § 7. Bufdir 10/2015: Faglig veileder for akuttarbeid i institusjon og beredskapshjem.

²² Havanareglene, artikkel 28.

8.3.1 Dokumentasjon av skader

En helseundersøkelse i forbindelse med inntak vil også kunne bidra til å oppdage og dokumentere eventuell mishandling og overgrep.²³

Det hendte at ungdom kom til institusjonen med blåmerker eller skader. Det forelå ingen skriftlige rutiner for hvordan institusjonen skulle følge opp dette. Funn under besøket tilsa samtidig at slike funn ble tatt på alvor av institusjonen. Dersom blåmerker eller andre skader ble oppdaget ved innkommst, ble det loggført av ansatte og undersøkt nærmere. Hvis barneverntjenesten var til stede under inntaket, kunne dette diskuteres fortløpende med dem og det ble deretter dokumentert i en overføringsrapport. Dersom ungdommen kom hjemmefra hadde institusjonen plikt til å informere barneverntjenesten.

Ledelsen fortalte at institusjonen hadde bistått ungdom som ønsket å anmelde forhold til politiet. De hadde også støttet og hjulpet ungdom som ønsket å klage på bruk av tvang som hadde skjedd på andre institusjoner. Stedets praksis fremstod som god. Samtidig tilsa erfaringene at denne praksisen bør nedfelles i en skriftlig rutine for å sikre at alle ansatte har høy bevissthet om hva de bør gjøre når ungdom har skader ved ankomst.

8.4 Rutinemessige begrensninger ved inntak

Ungdom som kommer til en institusjon under barnevernet kan nektes adgang til å forlate området og kan også gis begrensninger i tilgang til mobil, pc, nettbrett og andre elektroniske kommunikasjonsmidler.²⁴ Slike begrensninger skal gis som vedtak, med en konkret og individuell begrunnelse.

Ifølge tall fra Fylkesmannen i Hedmark, hadde Klokkergårdenkollektivet i 2016 fattet 74 vedtak om begrensning i bevegelsesfriheten (§ 22) og 72 vedtak om begrensning i bruk av elektroniske kommunikasjonsmidler (§ 24). På Torpet var det i 2016 fattet 24 og 25 vedtak etter henholdsvis §§ 22 og 24.

Under besøket kom det frem at stedets prosedyre ved inntak var å rutinemessig fatte vedtak for ungdommene om begrensninger i bevegelsesfrihet og i bruk av elektroniske kommunikasjonsmidler. Dette ble blant annet av ansatte begrunnet med at ungdommen gjerne nettopp hadde ruset seg, eller «for å komme i posisjon overfor ungdommen».

Fra institusjonens prosedyrehåndbok²⁵ framgikk det:

«Den første tiden etter at ungdommene kommer til oss, har vi liten kunnskap om dem. I tråd med vedtak og tiltaksplan skal det vurderes ulike måter å sikre rusfrie og trygge forhold på huset. Ungdommen skal da i en begrenset periode være på kollektivet eller i umiddelbar nærhet av kollektivet, og til enhver tid ha følge av voksne.»

²³ Havanareglene, artikkel 50.

²⁴ Rettighetsforskriften § 22 fastslår at «institusjonen kan begrense beboerens adgang til å forlate institusjonsområdet og til å bevege seg fritt innenfor institusjonsområdet i den utstrekning det er nødvendig ut fra formålet med plasseringen». Forskriften § 24 sier at «institusjonen kan nekte beboeren å bruke elektroniske kommunikasjonsmidler dersom det er nødvendig av hensyn til behandlingsopplegget eller formålet med plasseringen».

²⁵ Stiftelsen Klokkergården, Prosedyrehåndbok Fag, 2.1 Begrensning i adgang til å bevege seg innenfor og utenfor kollektivets område.

I samme prosedyre, stod det også:

«Når ungdommene behersker de ferdighetene de trenger for å komme seg videre i behandlingen, oppheves begrensninger.»

Ansatte oppfattet dette som standard prosedyre og ledelsen bekreftet at dette ble gjort rutinemessig. Det kom også fram i brev fra Klokkegården i etterkant av besøket at «der ungdom har kommet på inntak sammen med flere ungdommer, har begrensning i bevegelsesfrihet ved tvangsplassering blitt gjennomført».

Fylkesmannen påpekte ved tilsyn på Torpet i 2015 at begrensningene etter §§ 22, 23 og 24 virket mer rutinemessige enn tidligere. Samme år, ved tilsyn på Klokkegårdenkollektivet, bemerket Fylkesmannen at det i vedtakene om begrensninger ble benyttet standardteksten «vi kjenner ikke ungdommene godt nok».²⁶ Fylkesmannen ba da kollektivet om å vurdere om den begrunnelsen var god nok, særlig i tilfeller der ungdommen hadde vært to måneder på Torpet først.

Gjennomgang av dokumenter under ombudsmannens besøk viste at endel formuleringer i tvangsprotokollene for bruk av begrensninger etter §§ 22 og 24, fortsatt framstod som standardiserte. Blant annet viste en gjennomgang av 30 vedtak fra 2017, at nær samtlige vedtak i henhold til §§ 22 og 24 benyttet formuleringen «ingen andre fremgangsmåter er vurdert formålstjenlig/hensiktsmessig», uten å oppgi hvilke konkrete andre fremgangsmåter enn bruk av tvang som var forsøkt. Se avsnitt 9.4 *Dokumentasjon/Protokollføring*. Det framstod også som at begrensning i bevegelsesfrihet og bruk av elektroniske kommunikasjonsmidler var en automatisk konsekvens av enkelte handlinger, som «brudd på en hovedregel» (se avsnitt 10 *Særskilt om «motivasjonsturer»*).

Bruk av tvang og andre inngrep i den personlige integritet skal ikke benyttes i større grad enn det som er nødvendig for formålet.²⁷ Vedtaket må vise hvorfor tiltaket var nødvendig overfor denne individuelle ungdommen, i denne konkrete situasjonen, og må tydelig dokumentere hvilke andre tiltak som er forsøkt.

Vedtak om å begrense bevegelsesfriheten eller bruk av elektroniske kommunikasjonsmidler kan treffes for opptil 14 dager av gangen.²⁸ Dette er en maksgrænse og skal ikke benyttes som en standardløsning. Det må alltid foretas en konkret, individuell vurdering av hvor lenge man antar det er behov for begrensningen. Institusjonen må også fortløpende i vedtaksperioden vurdere om det er behov for å opprettholde begrensningen, eller om den kan avsluttes.²⁹

Med få unntak, var de gjennomgåtte vedtakene om begrensning i bevegelsesfrihet og bruk av elektroniske kommunikasjonsmidler fattet for 14 dager. Det ble oppgitt at oppheving av begrensningene ble vurdert underveis og jevnlig ble diskutert på ansattmøter. Det fremgikk imidlertid ikke av loggnotater eller protokoller gjennomgått av Sivilombudsmannen hvilke vurderinger som var gjort. Det ble også registrert at enkelte beboere hadde fått flere fortløpende vedtak om begrensninger uten at det var gitt noen nærmere beskrivelse av hvilke alternative tiltak

²⁶ Vedtak etter rettighetsforskriften §§ 22, 23 og 24.

²⁷ Rettighetsforskriften § 26 jf. § 12.

²⁸ Det fremgår av rettighetsforskriften § 22: «Vedtaket kan treffes for inntil 14 dager av gangen, men skal ikke opprettholdes lenger enn nødvendig. Institusjonen må fortløpende vurdere om vedtaket skal opprettholdes.»

²⁹ jf. Retningslinjene til rettighetsforskriften, Rundskriv Q-19/2012, side 31.

som er vurdert. At begrensninger forlenges uten at det framgår hvilke alternative tiltak framstår som problematisk.

Anbefalinger

- Institusjonen bør sikre at det alltid foretas en individuell og konkret vurdering når ungdom blir gitt begrensninger i bevegelsesfrihet og i bruk av elektroniske kommunikasjonsmidler, og at vurderingene dokumenteres.
- Vedtak om begrensning i bevegelsesfriheten og i bruk av elektroniske kommunikasjonsmidler bør ikke rutinemessig fattes for 14 dager.
- Institusjonen bør sikre at det gjøres løpende vurderinger av opprettholdelse av begrensninger og tiltak for å lempe på tvangen og at vurderingene dokumenteres på en god måte.

8.5 Kroppsvisitasjon og ransaking

Visitasjon, spesielt i form av full avkledning, er et inngripende tiltak og kan ifølge den europeiske menneskerettighetsdomstolen (EMD)³⁰ og den europeiske torturforebyggingskomiteen (CPT)³¹ føre til brudd på menneskerettighetshetene. Barnekonvensjonen understreker at ingen barn skal utsettes for vilkårlig eller ulovlig innblanding i sitt privatliv.³²

Det fremgår av rettighetsforskriften og retningslinjer til forskriften at kroppsvisitering ved en barnevernsinstitusjon kan omfatte undersøkelse av kroppens overflater, munnhule og gjennomskjning av klær, og at visitasjonen skal foretas av en person av samme kjønn og skal skje så skånsomt som mulig.³³ Ut over dette gir hverken forskriften eller retningslinjene nærmere føringer for hvordan en kroppsvisitering i praksis skal gjennomføres for å være skånsom og for å ivareta ungdommens integritet.

I internasjonale standarder for behandling av frihetsberøvede understrekes det at kroppsvisitasjoner skal utføres av personale som har fått opplæring i «how to carry out such a sensitive measure in a professional way, avoiding unnecessary intrusion and touching».³⁴ I den grad kroppsvisitasjon av barn og unge bør forekomme, er kunnskap, faste prosedyrer og trening viktig for å sikre at kroppsvisitasjon bare blir gjennomført når vilkårene er oppfylt og at det blir gjennomført på en så skånsom måte som mulig.

For at en visitasjon skal være akseptabel etter internasjonale standarder, må det være gjort en konkret vurdering av om det er nødvendig og forholdsmessig overfor den det gjelder.³⁵ Nasjonalt

³⁰ Se bl.a. EMDs dommer i Valasinas v. Lithuania 24. juli 2001, klagenr. 44558/98; Lorse and others v. the Netherlands, 4. februar 2003, klagenr. 52750/99; Van der Ven v. the Netherlands, 4. februar 2003, klagenr. 50901/99.

³¹ Se bl.a. CPTs besøk til Nederland 1997, [CPT/Inf (98) 15] side 32-33 avsnitt 67-69; til Slovakia 2000 [CPT/Inf (2001) 29] side 29, avsnitt 51; og til Storbritannia 1994 [CPT/Inf (96) 11] side 41, avsnitt 93.

³² Barnekonvensjonen artikkel 16.

³³ Rundskriv Q-19/2012 Retningslinjer til forskrift 15. november 2011 om rettigheter og bruk av tvang under opphold på barnevernsinstitusjon (rettighetsforskriften).

³⁴ UN Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners (Mandelareglene) regel 52 (1) og regel 76 (b) og United Nations Rules for the Treatment of Female Prisoners and Non-Custodial Measures for Women Offenders (Bangkokreglene), regel 19.

³⁵ Mandelareglene, regel 50, 51 og 52.

regelverk slår fast at avgjørelsene om dette regnes som enkeltvedtak som skal nedtegnes og at det skal føres tvangsprotokoll ved gjennom søkning av klær og ransaking av bagasje.³⁶

Stiftelsens prosedyrehåndbok beskrev at kroppsvisitasjon «skal skje ved at en (to) voksne av samme kjønn undersøker kroppens overflater, også hår og munnhule. Kroppsvisitasjonen skal foregå på et skjermet rom.»

Det fremgår videre:

- «- Ungdommen skal selv kle av seg, og klærne skal vaskes av voksne.
- Ungdommen skal om nødvendig undersøkes på kroppens overflater, i hår, inne i håndflater og munnhulen.
- Ungdommen får så dusje, og får utdelt rent og gjennomgått tøy.»

Det fremstod under besøket som om det ble gjort individuelle vurderinger om behovet for visitasjon, og hvor inngripende visitasjon det var behov for. En del ungdommer hadde ikke blitt visitert ved avkledning da de ankom institusjonen, kun utenpå klærne. Funn som ble gjort tydet på at det alltid var ansatte av samme kjønn som ungdommen som var til stede i rommet ved visitasjon.

Det kom imidlertid fram informasjon som tydet på at de ansatte tolket den generelle beskrivelsen i prosedyren ulikt, og at de derfor ikke hadde en enhetlig praksis når det gjaldt å gjennomføre en kroppsvisitering så skånsomt som mulig. Sivilombudsmannen har tidligere anbefalt at kroppsvisitasjoner gjennomføres slik at personen ikke må være helt naken, men kan ta av klærne i to trinn. På denne måten kan vedkommende få tilbake klærne til overkroppen før klærne til underkroppen må tas av. Det er viktig at visitasjon gjøres på en mest mulig skånsom måte, som ivaretar ungdommens verdighet og integritet. Dette er en praksis som tilrås av den europeiske torturforebyggingskomiteen.³⁷

Informasjon under besøket tydet på at ungdom som regel alltid fikk være til stede mens ansatte gjennomgikk eiendelene deres.

Anbefaling

- Det bør sikres at ansatte får opplæring i enhetlig praksis for kroppsvisitasjon som ivaretar ungdommens verdighet og integritet.

³⁶ Rettighetsforskriften § 26 første ledd. Gjennom søkning av klær reguleres i rettighetsforskriftens § 15 og ransaking av bagasje i § 16.

³⁷ Se blant annet Sivilombudsmannens besøksrapporter til Bergen sentralarrest (rapport 1. juni 2016) og Vadsø fengsel (rapport 30. juni 2016). Se også CPTs besøk til Nederland 2011, (CPT/Inf (2012) 21], side 23, avsnitt 32. APT understreker også i sine retningslinjer at mindre inngripende metoder bør utvikles, se APT Detention monitoring tool: Body searches.

9 Bruk av tvang

9.1 Menneskerettslige standarder og nasjonalt lovverk

Bruk av tvang utgjør en risiko for nedverdiggende og umenneskelig behandling. FNs spesialrapportør mot tortur understreker i en rapport fra 2015 at umenneskelig og nedverdiggende behandling av barn og unge også kan forekomme i situasjoner der meningen med inngrepet i barnets liv nettopp er å forhindre dette. Både nasjonal og internasjonal forskning viser at barn på institusjon opplever at det brukes for mye tvang.

Utgangspunktet for alle barnevernsinstitusjoner er at det ikke er lov til å bruke makt og tvang overfor barna. Lov og forskrift åpner imidlertid likevel for dette i spesielle situasjoner.³⁸ Rettighetsforskriften bestemmer hva slags tvang som kan være tillatt (se tekstboks 1), men slår også fast at tvang ikke kan brukes i større grad enn nødvendig, og at andre fremgangsmåter skal være prøvd først.³⁹ Ifølge Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet har institusjonspersonale ikke har større rett til å bruke makt eller tvang overfor barn enn det foreldre har, og fordi de utøver omsorgen på vegne av det offentlige må det stilles strengere krav til deres opptreden.⁴⁰

I tillegg til de tvangshjemlene som gjelder alle barnevernsinstitusjoner (§§ 14–20), hadde Klokkegårdenkollektivet hjemmel til å bruke tvang i henhold til kapittel 4 i rettighetsforskriften, i de tilfellene ungdommene var plassert etter barnevernloven §§ 4-24, 4-25 annet ledd og 4-26 (se tekstboks 1).⁴¹

Tekstboks 1: Tvangsparagrafene i rettighetsforskriften

Kapittel 3

§ 14 Tvang i akutte faresituasjoner

§ 15 Kroppsvisitasjon

§ 16 Ransaking av rom og eiendeler

§ 17 Beslag, tilintetgjøring og overlevering til politiet

§ 18 Kontroll av korrespondanse

§ 19 Urinprøvetaking med samtykke

§ 20 Tilbakeføring ved rømming

Kapittel 4

§ 22 Begrensinger i å bevege seg utenfor institusjonens område (begrenset bevegelsesfrihet)

§ 23 Begrensninger i besøk på institusjon

§ 24 Kontroll med elektroniske kommunikasjonsmidler

§ 25 Urinprøvetaking uten samtykke

³⁸ Ref. Barnevernloven § 5-9 og rettighetsforskriften § 13.

³⁹ Bestemmelsene er videre presisert ved Rundskriv Q-19/2012 Retningslinjer til forskrift 15. november 2011 om rettigheter og bruk av tvang under opphold på barneverninstitusjon (rettighetsforskriften).

⁴⁰

https://samforsk.no/SiteAssets/Sider/publikasjoner/H%C3%A5ndtering%20av%20tvang%20i%20barneverninstitusjoner_WEB.pdf

⁴¹ Rettighetsforskriften § 21.

9.2 Omfang av tvang

Tall innhentet fra Fylkesmannen i Hedmark, viste at Klokkergårdenkollektivet og Torpet inntakskollektiv fattet følgende vedtak i 2016:

<i>Klokkergårdenkollektivet</i>	<i>Torpet inntakskollektiv</i>
• §14: 2 • § 15: 14 • § 16: 26 • § 17: 4 • § 19: 0 • §20: 0 • § 22: 74 • § 23: 15 • § 24: 72 • § 25: 38	• §14: 1 • § 15: 4 • § 16: 7 • § 17: 3 • § 19: 0 • §20: 0 • § 22: 24 • § 23: 24 • § 24: 25 • § 25: 0

Det hadde vært få tilfeller av bruk av fysisk tvang i henhold til § 14 (tvang i akutt faresituasjon) de siste årene. I 2016 var det to slike vedtak på Klokkergårdenkollektivet og ett på Torpet. Samtaler med ungdom og ansatte bekreftet at terskelen var høy for å bruke fysisk tvang. Det fremstod som det var stor bevissthet blant ansatte om at det kunne være ubehagelig og nedverdiggende for ungdom å bli holdt eller lagt i bakken.

I Barneombudets rapport *Grenseløys omsorg* fremkommer det samtidig at det ikke kun er tvang i akutte faresituasjoner barn og unge opplever som svært inngripende. I rapporten *Tvang i barnevernsinstitusjoner – Ungdommens perspektiver*, understrekes det at undersøkelsen har:

«avdekket at mange situasjoner hvor det anvendes tvang overfor barn og unge som bor i barneverninstitusjoner oppleves krenkende og skremmende, og at de er et klart inngrep i den enkeltes personlige integritet. Dette gjelder spesielt i forbindelse med tvang i akutte faresituasjoner, men også kroppsvisitasjon, urinprøvetaking og begrensninger i adgangen til å bevege seg innenfor og utenfor institusjonens område oppleves som tap av frihet, selvbestemmelse og kontroll over eget liv. Beslaglegging av mobiltelefon og andre elektroniske kommunikasjonsmidler, eller betydelige begrensninger i bruken av slikt utstyr, oppleves også som et tap av selvbestemmelse og frihet.»⁴²

Klokkergårdenkollektivet hadde fattet et høyt antall vedtak om begrensning i bevegelsesfrihet og bruk av elektroniske kommunikasjonsmidler i 2016. I 2016 var det fattet 74 vedtak om begrensning i bevegelsesfrihet og 72 om begrensning i bruk av elektroniske kommunikasjonsmidler på Klokkergårdenkollektivet og henholdsvis 24 og 25 slike vedtak på Torpet (se avsnitt 8.4 *Rutinemessige begrensninger ved inntak*).

⁴² Gro Ulset og Torill Tjelflaat (2012): *Tvang i barneverninstitusjoner. Ungdommens perspektiver*. NTNU samfunnsforskning, side 69.

9.3 Husarrest på rommet ved forsovelse

Det kom fram under besøket at ungdom som forsov seg om morgenen og ikke kom tidsnok til morgensamling fikk en «forsovelsesbot», det ville si fratrekk i ukepengene. I tillegg fikk de ikke være med på dagens aktiviteter. Dersom ungdom ikke var nede til kl. 08.45 måtte de oppholde seg på rommet resten av dagen. Dette inkluderte også å spise måltidene sine der. Ungdommen ville heller ikke få være med på sosiale aktiviteter som var arrangert utenfor huset, som for eksempel en planlagt felles kinotur. I denne perioden ble det ifølge ledelsen, avsatt en ansatt til å ivareta ungdommen. Døren til rommet var ikke låst.

Ledelsen fortalte at dersom ungdom forsov seg og måtte være på rommet hele dagen, ble det ikke fattet vedtak om denne begrensingen.

Praksisen ved Klokkergården om rutinemessig å gi husarrest på rommet ved forsovelse fremstår som en uforholdsmessig streng straff. Husarresten innebar en klar begrensning i ungdommens bevegelsesfrihet både innenfor og utenfor institusjonen. Fra et forebyggingsperspektiv fremstår det videre som uheldig at ungdommer på en institusjon som antas å ha behov for aktiviteter og positiv sosial omgang med andre ikke får mulighet til det. Et så inngripende tiltak som husarrest på rommet en hel dag omfattes av de generelle menneskerettslige kravene til lovhjemmel, legitimt formål og at tiltaket må være nødvendig og forholdsmessig.⁴³ Heller ikke rettighetsforskriften § 13 kan sies å gi adgang til en rutinemessig bruk av husarrest på rommet ved forsovelse.⁴⁴ I sin rapport *Grenseløs omsorg* understreker Barneombudet at husarrest ikke kan være en metode som brukes overfor barn som sanksjonsform på en barnevernsinstitusjon.⁴⁵

Det at et barn eller en ungdom må være hele dagen på rommet, adskilt fra andre, innebærer videre en risiko for isolasjon.⁴⁶ «Children and young people are also particularly vulnerable to the damaging effects of solitary confinement, as they are still in the process of developing physically, mentally and socially, and solitary confinement effectively ‘freezes’ their development.»⁴⁷ I henhold til rettighetsforskriften, er det i barneverninstitusjoner ikke tillatt med tvangsmedisinering, fysisk refsing, isolasjon og bruk av mekaniske tvangsmidler, verken i straffe-, behandlings- eller oppdragelsesøyemed.⁴⁸

Helsetilsynet har uttalt følgende om isolasjon, ved behandling av en klage mot en barnevernsinstitusjon i 2015:

«Beboerne er både ved inntak, og under oppholdet, pålagt å oppholde seg på skjermet enhet uten å få delta i miljøet i avdelingen og uten kontakt med de øvrige beboerne. Isolasjon er et

⁴³ Ifølge retningslinjene til rettighetsforskriften er det «ikke adgang til å fastsette husordensregler eller rutiner som innskrenker beboernes rettigheter etter forskriften», Rundskriv til rettighetsforskriften. Til § 3 Forbud mot innskrenkninger i beboernes rettigheter, side 6.

⁴⁴ Ifølge rettighetsforskriften § 13 kan «mindre inngripende fysisk tvang eller makt, som for eksempel kortvarig fastholding eller bortvisning fra fellesrom, anvendes når dette er åpenbart nødvendig som ledd i institusjonens ansvar for å gi forsvarlig omsorg eller av hensyn til trygghet og trivsel for alle på institusjonen.»

⁴⁵ Grenseløs omsorg, side 63.

⁴⁶ Dr Sharon Shalev (2017): *Thinking outside the box*. Dr Sharon Shalev and New Zealand Human Right Commission.

⁴⁷ American Civil Liberties Union (ACLU) (2013) *Alone and Afraid: Children Held in Solitary Confinement and Isolation in Juvenile Detention and Correctional Facilities*. ACLU: Washington DC.

⁴⁸ Rettighetsforskriften § 13.

svært inngripende tiltak hvor loven stiller strenge vilkår i rettighetsforskriften § 14. For at isolasjon skal være lovlig, må det foreligge en akutt faresituasjon. Isolasjon er bare tillatt der dette er absolutt nødvendig for å hindre skade på person eller vesentlig skade på eiendom, og det ikke finnes andre muligheter for å avverge skade. Det er også strenge regler for tilstedeværelse for personalet.»⁴⁹

Det forelå ikke skriftlige prosedyrer på Klokkergårdenkollektivet for hvordan ansatte skulle følge opp ungdommen som var i husarrest på rommet.

Sett i lys av dette, er Klokkergårdenkollektivets praksis med husarrest på rommet ved forsovelse et klart inngrep i ungdommens selvbestemmelsesrett og privatliv og bidrar til økt risiko for at ungdom opplever seg som isolert.

Anbefaling

- Bruk av husarrest på rommet som rutinemessig straff ved forsovelse bør ikke finne sted.

9.4 Dokumentasjon/protokollføring

God informasjon i tvangsprotokollene gir mulighet for ungdommen selv, tilsynsmyndighetene og eventuelt andre til å sette seg inn i bakgrunnen og begrunnelsen for tvangsbruken. Det skal også være mulig å se hvilke andre tiltak som ble forsøkt i forkant for å unngå tvangsbruken, og om ungdommens rettigheter ble ivaretatt underveis. Ungdommen skal informeres om sine klagemuligheter både muntlig og skriftlig. Dokumentasjon av tvangsbruk er grunnleggende for å sikre ungdommens klagerett.⁵⁰

Barnekonvensjonen artikkel 12 fastslår at barn har rett til å si sin mening i alle saker som berører dem, og de skal særlig gis anledning til å bli hørt i enhver rettslig og administrativ saksbehandling som angår dem. Barnekomiteen presiserer at denne bestemmelsen, uten unntak, gjelder alle relevante prosesser som angår barnet.⁵¹ Dokumentasjonen av tvangsbruk i vedtak og protokoller er i all hovedsak en beskrivelse av de ansattes oppfatning og opplevelse av en situasjon. Dette utgjør en risiko for at barn og unges rett til å si sin mening ikke overholdes i god nok grad.

Dokumentgjennomgangen viste at i vedtak som omhandlet begrensning i bevegelsesfrihet og bruk av elektroniske kommunikasjonsmidler, var det ikke fylt ut hvem som hadde utøvd tvangen og hvem som var til stede (det stod stort sett kun «Ansatte ved Klokkergården»). Videre var det enkelte vedtak som hverken var signert av den ansatte som hadde fylt ut protokollen eller av kollektivleder. Dette skaper usikkerhet både om hvem som var involvert i utøvelsen av tvangen og om tvangstiltaket var godkjent av ledelsen. Andre vedtak hadde ikke dato for når tvangen fant sted og manglet beskrivelse av hvordan tvangen ble gjennomført.

Flere vedtak om begrensning i bevegelsesfrihet innenfor institusjonen manglet beskrivelse av hva disse begrensningene konkret innebar, eller hvor ungdommen måtte være i perioden

⁴⁹ Mars 2015, <https://www.helsetilsynet.no/no/Publikasjoner/Brev-hoeringsuttalelser/Brev-og-hoeringsuttalelser-2015/Behandling-av-klage-pa-palegg-om-a-nedlegge-driften-ved-Motivasjonskollektivets-korttidsavdeling/>.

⁵⁰ Alle avgjørelser etter §§ 14, 15, 16, 17, 18, 22, 23 og 24 regnes som enkeltvedtak etter forvaltningsloven. Disse avgjørelsene skal protokollføres og forelegges tilsynsmyndighetene.

⁵¹ FNs Barnekomité. Generell kommentar nr. 12, punkt 32.

bevegelsesfriheten var begrenset. I vedtakene som gjaldt begrensninger i bevegelsesfriheten fordi ungdom var sendt på motivasjonstur, fremgikk det ikke alltid at ungdommen var flyttet fra Klokkegården og til et av flere hus i skogområdene rundt Klokkegården (Torpet, Korntorpet, Kvernbakken og Svendstorpet. Innholdet i en begrensning bør alltid konkret beskrives i vedtaket. Når begrensningen innebærer at ungdommen flyttes vekk skal dette fremgå av vedtaket. Å være flyttet ut av institusjonen til et hus der en er alene med voksne vil i tillegg kunne oppleves som mer inngripende enn å ha begrensninger inne på institusjonen. Forholdsmessighetsprinsippet innebærer at jo større et inngrep er, jo sterkere må dette begrunnes.

I de fleste vedtakene var det i liten grad beskrevet alternative tiltak til bruk av tvang. I vedtak som var gjort om begrensning i bevegelsesfrihet og elektroniske kommunikasjonsmidler i forbindelse med at ungdommen skulle på motivasjonstur, stod det rutinemessig at «Ingen andre vurdert som formålstjenlige». Det understrekes at institusjoner har plikt til å vurdere andre tiltak. I en slik plikt ligger også et krav om å dokumentere hvilke alternativer som er vurdert (les avsnitt 10 *Særskilt om «motivasjonsturer»*).

Alle ansatte hadde anledning til å fatte vedtak, men i praksis var det ofte ledende miljøterapeut på vakt som gjorde dette. Det ble arrangert internkurs for nyansatte i hvordan fatte vedtak og skrive protokoller.

Ledelsen var klar over at ikke alle vedtak holdt riktig standard. Det ble opplyst at det tidligere hadde vært en del klipp og lim i disse vedtakene og at institusjonen jobbet med å forbedre vedtakene.

Mangel på vedtak, svake begrunnelser og mangel på informasjon som er viktig for å ivareta ungdommens rett til å klage, var etter Sivilombudsmannens vurdering urovekkende.

Anbefalinger

- Institusjonen bør sikre ungdommens rettsikkerhet ved å føre vedtak og protokoller korrekt og sikre at alternativer til tvang alltid vurderes og dokumenteres i protokollen.

9.5 Urinprøvetaking

Institusjonen hadde anledning til å kreve urinprøve på bakgrunn enten av vedtak i fylkesnemnda eller etter samtykke fra ungdommen.⁵² I 2016 ble det på Klokkegårdenkollektivet fattet 38 vedtak om urinprøvetaking.

Urinprøvetaking er en sårbar situasjon for ungdom. Det kan føles nedverdiggende å bli sett på mens man avgir urinprøve, særlig av en person med annet kjønn. Derfor bør det legges til rette for å gjøre situasjonen så lite inngripende som mulig for ungdommene.

I institusjonens prosedyrer stod det «Ungdommen skal avgi urinprøve med voksen av samme kjønn tilstede i rommet. Ved behov eller etter forespørsel fra ungdommen skal det være to voksne tilstede der prøven avgis.»⁵³

Fra dokumentgjennomgang fremgikk det at det vanligvis var to ansatte av samme kjønn som ungdommen som var til stede ved urinprøvetaking. Det fremkom imidlertid dokumentasjon som

⁵² §§ 19 og 25 i rettighetsforskriften.

⁵³ Prosedyrehåndbok. 7.1. Rusmiddeltesting. Side 39.

tydet på at det ved enkelte anledninger hadde vært ansatte av det motsatte kjønn til stede ved urinprøvetaking.

Anbefaling

- Urinprøve bør kun gjennomføres med ansatt av samme kjønn som ungdommen i rommet.

10 Særskilt om «motivasjonsturer»

10.1 Bruk av «motivasjonsturer»

Ifølge retningslinjene til rettighetsforskriften § 7, har institusjoner mulighet til å benytte turer som et terapeutisk virkemiddel eller som en fast del av behandlingsopplegget. Formålet med slike turer kan være å tilrettelegge ferie- og fritidsopplevelser. Turer kan også benyttes for å stoppe, avgrense eller forebygge destruktiv atferd, som for eksempel gjentakende rusing, rømming og vold.⁵⁴ Videre fremgår det av retningslinjene til rettighetsforskriften § 9 at:

«dersom det er nødvendig ut i fra omsorgsansvaret for den enkelte og hensynet til alles trygghet og trivsel, kan institusjonen benytte hus, leilighet eller lignende som er godkjent eller kvalitetssikret som en del av avdelingen. Slike tiltak må benyttes med varsomhet og ikke medføre at beboeren isoleres fra alle andre beboere eller ansatte. Slike opphold kan ikke ha lengre varighet.»⁵⁵

Klokkegårdenkollektivet hadde en praksis med å ta ungdom på det de omtalte som «motivasjonstur».⁵⁶

Ifølge institusjonsplanen var hensikten med motivasjonsturene at man kunne arbeide konsentrert og uten forstyrrelser med konflikter eller problemer som hadde oppstått raskt, eller utviklet seg over tid, hos den enkelte ungdom. Det fremgikk i stiftelsens årsrapport:

«Motivasjonstur betyr i vår sammenheng at en ungdom forlater kollektivet sammen med to voksne for en tidsbegrenset periode for å kunne ha ro og oversikt over særskilte arbeidsoppgaver. Til dette formålet har kollektivene egne godkjente enheter.»⁵⁷

Ledelsen ved kollektivet opplyste at motivasjonsturer var et tema under Bufetats årlige kontroll.⁵⁸ I godkjenningsvedtakene fra Bufetat fastsettes det at ungdom på motivasjonstur ikke kan ha opphold som strekker seg lenger enn 14 dager.⁵⁹

Det kom frem under besøket at ungdom selv kunne be om å få dra på motivasjonstur. Dette kunne være hvis ungdommen ønsket å få ro til å fokusere på behandlingen, ekstra oppmerksomhet eller tid til å snakke med voksne. Flere ungdommer følte at de hadde fått god hjelp og ble godt ivaretatt på disse turene som de selv hadde ønsket.

Motivasjonsturene ble imidlertid hovedsakelig gjennomført etter beslutning av de ansatte. Det var ansattgruppen på vakt som gjorde vurderingen av om ungdommen skulle på motivasjonstur. Psykologene hadde ingen rolle i denne vurderingen, men kunne bli oppringt i løpet av turene for veiledning av ansatte eller fordi ungdommen ønsket å snakke med dem.

⁵⁴ Rundskriv Q-19/2012 (juni 2012), Retningslinjene til rettighetsforskriften. Side 11.

⁵⁵ Rundskriv Q-19/2012 (juni 2012), Retningslinjene til rettighetsforskriften. Side 15.

⁵⁶ Kalles også turer som terapeutisk virkemiddel eller som en del av behandlingen. I denne rapporten brukes begrepet «motivasjonstur», som er det som brukes av stiftelsen.

⁵⁷ Stiftelsen Klokkegården, Vedlegg til årsrapport 2016, side 12.

⁵⁸ Rundskriv Q-19/2012 (juni 2012), Retningslinjene til rettighetsforskriften. Side 11.

⁵⁹ Vedtak om godkjenning av enhetene som motivasjonsenheter.

Det ble gjennomført 35 motivasjonsturer i 2016, og per 27. april var det gjennomført 9 slike turer i 2017. Dokumentgjennomgang viste at turene varte fra noen dager til 14 dager. I lys av at det i løpet av 2016 bodde 18 ungdommer på kollektivet er det klart at noen ungdommer opplevde å bli sendt på motivasjonstur flere ganger.

Som nevnt kan turer «benyttes for å stoppe, avgrense eller forebygge destruktiv atferd, som for eksempel gjentagende rusing, rømming og vold»⁶⁰ eller «dersom det er nødvendig ut i fra omsorgsansvaret for den enkelte og hensynet til alles trygghet og trivsel».⁶¹ Det understrekes imidlertid i retningslinjene til rettighetsforskriften at institusjonene ikke må benytte tiltak som har elementer av straff eller isolasjon.⁶²

I institusjonsplanen til kollektivet oppgis fire hovedgrunner til å iverksette motivasjonsturer:

1. Tilbakeføring etter rømming;
2. Ivaretagelse etter rusing;
3. Intensivering av behandlingen;
4. Behov av ekstra omsorg og ivaretaking.

Ledelsen og ansatte bekreftet at dersom ungdom hadde rømt, skulle de alltid tas med rett på motivasjonstur. I 2016 var 33 prosent av motivasjonsturene i etterkant av rømninger.⁶³ Det ble også bekreftet at bruk av rusmidler ledet til motivasjonstur.

I samtaler med både ansatte og ungdom kom det videre frem at *brudd på en av kollektivets hovedregler* også var en viktig årsak til at ungdom ble sendt på motivasjonstur (se avsnitt 6.5 *Regler*). Det ble av både ansatte og ungdom vist til at årsaken til motivasjonsturen kunne være at de hadde «hemmeligheter» med andre ungdommer. Brudd på hovedregel 4 om at det ikke var lov til å ha «parforhold» kunne være en slik hemmelighet. Dokumentgjennomgang viste også at andre private forhold som ble oppfattet som en «hemmelighet» eller et brudd på en hovedregel, men som ikke handlet om rus, rømming eller vold, kunne resultere i at en ungdom ble sendt direkte på motivasjonstur.

Fylkesmannen i Hedmark gjennomførte i februar 2017 et tematisyn ved Klokkergårdenkollektivet og Nyseterkollektivet i stiftelsens region øst. Fokuset ved tilsynet var bruken av turer som terapeutisk virkemiddel. Bakgrunnen for dette var samtaler Fylkesmannen hadde hatt med ungdommer under tidligere tilsyn, og klager fra ungdommer og familie på stiftelsens bruk av motivasjonsturer. I sin tilsynsrapport ga Fylkesmannen stiftelsen seks begrunnede meldinger.⁶⁴ I tilsynsrapporten ble det bemerket at forklaringer på hvorfor ungdom skulle på tur kunne være lite konkrete, f.eks. at de hadde «brutt hovedregler» eller hadde «hatt hemmeligheter», og at dette kunne gjøre årsaken uklar. Det ble også bemerket at å dra på motivasjonstur kunne fremstå som straff for ungdommene.⁶⁵

⁶⁰ Retningslinjer til rettighetsforskriften, side 11.

⁶¹ Retningslinjer til rettighetsforskriften, side 15.

⁶² Retningslinjer til rettighetsforskriften, side 12.

⁶³ Stiftelsen Klokkergården, Vedlegg til årsrapport 2016, side 12.

⁶⁴ Fylkesmannen i Hedmark. Rapport fra tilsynsbesøk 1/17.

⁶⁵ Fylkesmannen i Hedmark. Rapport fra tilsynsbesøk 1/17.

Institusjonen opplyste i sitt svar til Fylkesmannen at «i revidert rapport fra motivasjonstur, vil det komme med et punkt med begrunnelse for hvorfor ungdommen er tatt med på motivasjonstur».⁶⁶

Etter Sivilombudsmannens vurdering var det en klar risiko for at motivasjonsturene på Klokkergårdenkollektivet ble opplevd som en straff. Det var vanskelig å se at det var samsvar mellom mange av de forholdene som kunne medføre motivasjonstur og retningslinjene til rettighetsforskriften om «destruktiv atferd» eller «nødvendig ut i fra omsorgsansvaret for den enkelte og hensynet til alles trygghet og trivsel». Praksisen med at «hemmeligheter» som ble avslørt kunne medføre motivasjonstur var spesielt egnet til å skape utrygghet og uforutsigbarhet. Videre fremstod det som bekymringsfullt at ungdommene ble isolert fra alle andre ungdommer så lenge turen varte.

«Uttak» til motivasjonstur

I kollektivets prosedyre for motivasjonstur vises det til at motivasjonsturer kan gjennomføres mot ungdommenes vilje.⁶⁷ Det ble bekreftet under besøket at motivasjonsturer i et flertall av tilfellene ble gjennomført mot ungdommens vilje.

Når de ansatte hadde besluttet at motivasjonstur skulle gjennomføres ble ungdommen som regel tatt til side av ansatte i gangen innenfor utgangsdøren i Hovedhuset. Ungdommene refererte til denne korridoren som «turgangen» siden det var her de fikk beskjed og kunne oppleve å bli holdt igjen dersom de skulle sendes på motivasjonstur. Dersom ungdommen ikke ønsket å bli med på tur og ikke gikk ut til bilen frivillig, ble ansatte og ungdommen værende i gangen fram til ungdommen samtykket til å bli med på turen. I slike situasjoner stod ansatte foran dørene i gangen og blokkerte ungdommen fra å gå noe annet sted enn rett ut til bilen. Ungdommen fikk ikke gå tilbake til fellesskapet eller opp på sitt eget rom og fikk heller ikke pakke tingene sine. Disse var allerede pakket av ansatte, eller ble hentet av personalet når ungdommen var kjørt.

Ledelsen opplyste under besøket at når en beslutning om motivasjonstur først var tatt av ansattgruppen, så måtte ungdommen bli med på tur. Det var ikke rom for forhandlinger og ungdommen ble ikke informert før beslutningen var fattet.

Ansatte mente at det som regel gikk greit få med ungdom på motivasjonstur, men at dersom ungdommen ikke ønsket å bli med, brukte de tid på motiveringsarbeid. Det kunne gå flere timer før de ble med på tur. Det framgikk at det hadde vært tilfeller der ansatte og ungdom hadde oppholdt seg i gangen i 5-6 timer.

På et oppslag på veggen på kontoret for ansatte stod det at dersom «uttaket» lå an til å ta lang tid, skulle ansatte forflytte ungdommen til voksenleiligheten nederst i gangen.

Det framgikk videre av oppslaget på kontoret:

«Vi informerer om motivasjonstur på en rolig og trygg måte. Ungdommen skal føle at vi gjør dette for dem, og møter dem på en respektfull måte. Det skal hovedsakelig være en som informerer om hvorfor tiltaket skjer og hvor og hva vi skal. Så forutsigbart som mulig for

⁶⁶ Klokkergårdenkollektivet, Brev til Fylkesmannen i Hedmark. 22. mai 2017.

⁶⁷ Stiftelsen Klokkergården, Prosedyrehåndbok Fag. Punkt 12.7. Motivasjonstur.

ungdommen. Hovedsakelig foregår uttak ved hovedinngangen. Voksne må da stille seg så ungdommen ikke kommer tilbake i fellesskapet. Det er ikke rom for forhandlinger i uttaket.»

Ifølge retningslinjene til rettighetsforskriften, har institusjonen «ikke anledning til å bruke fysisk tvang, trussel om tvang eller gi andre konsekvenser som har karakter av straff for å få ungdommen med på slike turer. Her som ellers i all omsorgsutøvelse og behandling, må oppmuntring, motivasjon og overbevisning brukes for å få med ungdom som vegrer seg.»⁶⁸

En del ansatte syntes det var vanskelig å vite hva som er grensen mellom oppmuntring og tvang. Det ble samtidig bemerket av enkelte ansatte at «uttaket» vanskelig kunne ses på som oppmuntring eller overbevisning hvis man først fysisk stod foran dørene og hindret ungdommen i å gå noe annet sted enn ut i bilen. Det kom frem at noen ungdommer reagerte med angst, fortvilelse og sinne.

Det kom også frem av samtalene med ansatte at ungdommen som oftest ikke ble fortalt hvorfor de måtte på motivasjonstur, til tross for at det fremgikk av prosedyren at de skulle forklares dette. Det ble blant annet vist til at det kunne være et mål i seg selv at ungdommen i løpet av motivasjonsturen på egenhånd innså hvorfor de var blitt tatt med på tur. Noen ganger kunne nettopp det at de med egne ord beskrev grunnene for motivasjonsturen være det som skulle til for å anse formålet med motivasjonsturen som oppnådd og at den da kunne avsluttes (se avsnitt 10.2 *Innhold og varighet*).

Institusjonens prosedyre for å sikre at en beslutning om motivasjonstur ble gjennomført fremstår som tvilsom i lys av rettighetsforskriftens ordlyd («oppmuntring, motivasjon og overbevisning»). Det synes klart at ungdom i en slik situasjon ikke har et valg utover å påvirke varigheten og formen for tvang som vil bli brukt. Metoden med å «vente ut» ungdommen ved å stille seg foran døren og blokkere veien for en ungdom som ønsker å komme seg ut, noen ganger i mange timer, fremstår som en utmattelsesteknikk som utsetter ungdom for et utilbørlig press og utgjør en risiko for nedverdiggende behandling.

Det kom fram at en ungdom i løpet av det siste året hadde blitt tatt med på motivasjonstur med bruk av fysisk makt. Ledelsen bekreftet dette og understreket at det var en feil som var blitt fulgt opp i etterkant av hendelsen.

Anbefaling

- Institusjonen bør sikre at det aldri utøves utilbørlig press på ungdom for å få dem med på «motivasjonstur» og at deres rett til å bli hørt og bli behandlet med verdighet fullt ut blir ivaretatt.

10.2 Innhold og varighet

På motivasjonsturene reiste ungdommen alene sammen med to voksne. Ledelsen oppga at de kunne de bli kjørt til skole, praksisplass, hjemreiser eller planlagte ansvarsgruppemøter. Det kom imidlertid fram at en planlagt hjemreise til familien ble avlyst på kort varsel da ungdommen ble sendt på motivasjonstur på grunn av «*brudd på hovedregel*». Begrunnelsen for beslutningen om motivasjonstur i denne saken fremstod i tillegg som svak og konsekvensene derfor som lite proporsjonale med det ungdommen hadde gjort.

⁶⁸ Retningslinjene til rettighetsforskriften, side 11.

Ledelsen opplyste at aktiviteter under turene skal dokumenteres i rapport. Innholdet på turene var imidlertid dårlig dokumentert i de gjennomgåtte rapportene fra motivasjonsturene. Under besøket kom det frem at ungdom syntes at motivasjonsturene inneholdt for få aktiviteter og at de opplevde seg isolert. Dette omtales også i rapporten fra Fylkesmannens tematilsyn.

Ungdommene fikk ikke vite hvor lenge motivasjonsturene skulle vare. Ledelsen fortalte at ungdommene ikke kunne få vite varigheten på turen, fordi det var ungdommen selv og arbeidet som ble gjort under turen som avgjorde hvor lenge turen ville vare. Når ungdommen hadde arbeidet seg gjennom problemene sine og lagt nye strategier eller satt seg nye mål, kunne de dra tilbake til kollektivet igjen. Det var ikke mulig å forutsi akkurat hvor lang tid det ville ta. I de tilfellene ungdommen ikke var blitt fortalt årsaken til motivasjonsturen eller at denne ikke var åpenbar, kunne turens lengde avgjøres av at ungdommen var i stand til å sette ord på alle forholdene som gjorde at de voksne hadde besluttet motivasjonstur. Flere ungdommer opplevde dette som at de ansatte på turen ventet på at de skulle «tilstå noe» og at hvis de tilstod riktig ting, så fikk de komme tilbake til kollektivet.

Ledelsen og ansatte ga uttrykk for at maksimum varighet på motivasjonsturer var 14 dager og at denne tidsbegrensningen fremkom av Bufetats godkjenning av enhetene som ble brukt til motivasjonstur. Gjennomgangen av motivasjonsturrapporter fra 2016 og 2017, viste at turene stort sett hadde vart mellom tre og syv dager. Men det var også eksempel på turer som hadde vart 14 dager. I tillegg var det i 2017 en motivasjonstur som ifølge motivasjonsturrapporten hadde vart i 17 dager.

Retningslinjene til rettighetsforskriften legger til grunn at «et godt institusjonsmiljø er preget av forutsigbarhet og trygghet for de som bor der».⁶⁹ Ombudsmannen påpeker at når ungdom ufrivillig tas med på motivasjonstur, uten å vite hvor lenge de skal være borte, kan dette bidra til utrygghet, maktesløshet og forsterke opplevelsen av tvang.

10.3 «Storsamling»

Etter en motivasjonstur ble det alltid organisert det de kalte «storsamling» på kollektivet. Ifølge prosedyrene var dette:

«en samling i etterkant av motivasjonstur, eller etter andre hendelser som krever en umiddelbar samling. Slike hendelser kan være ved negativ atferd og konflikter i fellesskapet. Alle på kollektivet skal delta på samlingen.»⁷⁰

Samlingene gikk ut på at ungdommen måtte fortelle om hvorfor de var sendt på motivasjonstur og presentere sine nye strategier, planer og mål. Deretter kunne alle ved kollektivet, både andre ungdommer og voksne, stille spørsmål og gi tilbakemeldinger.

Under besøket kom det frem at storsamlingene ofte opplevdes som ubehagelige, vanskelige og ydmykende for ungdommene. Ansatte bekreftet i stor grad at mange ungdommer gruet seg til storsamling. Noen reagerte med angst. Storsamling ble likevel begrunnet med at ungdommen fikk en mulighet til å snakke gjennom turen med alle på kollektivet slik at de kunne slippe å få spørsmål om denne senere og legge den bak seg.

⁶⁹ Retningslinjene til rettighetsforskriften, side 18.

⁷⁰ Prosedyrehåndbok. 13.3 Storsamling, side 76.

Psykologene som var tilknyttet kollektivet var ikke med på storsamlingene etter motivasjonsturer, men delte inntrykket av at ungdommene opplevde det som ubehagelig. Gjennomføring av storsamling var en del av metoden til institusjonen som de mente hang igjen fra gammelt av og som ikke hadde noen funksjon i dag.

Som følge av Fylkesmannens tilsyn, opplyste institusjonen i brev til Fylkesmannen 22. mai 2017 at det framover vil bli gjort individuelle vurderinger hvordan storsamling skal gjennomføres. Det ble oppgitt at «der det ikke er hensiktsmessig med storsamling, vil det kunne bli gjennomført en informasjonssamling der de voksne informerer resten av ungdomsgruppa om grunnlaget for en ungdoms motivasjonstur».⁷¹

Ombudsmannen vil understreke at ungdommens egen opplevelse og syn på behovet for storsamling bør utgjøre en sentral del av beslutningen om hva som er hensiktsmessig. Det er også avgjørende at når storsamling (eller «informasjonsmøte») gjennomføres, gjøres dette på en måte som fullt ut respekterer ungdommens privatliv og rett til å medvirke og å bli hørt. Retten til å bli hørt etter Barnekonvensjonen artikkel 12 omfatter også retten til ikke å uttale seg eller delta. At ungdommer opplever å bli presset til å si bestemte ting om sine personlige erfaringer og opplevelser til alle i kollektivet, utgjør etter ombudsmannens syn et uforholdsmessig inngrep i ungdommens integritet og privatliv.

Anbefaling

- Fellesmøter, inkludert «storsamling», som omhandler en eller flere av ungdommene bør alltid baseres på ungdommens frie deltakelse og rett til å bli hørt og gjennomføres på en måte som fullt ut respekterer ungdommens integritet og rett til privatliv.

10.4 «Faseløshet»

Behandlingen på Klokkegårdenkollektivet var lagt opp i ulike faser, som indikerte hvor ungdommen var i behandlingen, hva han/hun skulle jobbe med og hvorfor:

- Fase 0: Innkjøringsfasen
- Fase 1: Kartleggingsfasen
- Fase 2: Grovryddingsfasen
- Fase 3: Nettverksfasen
- Fase 4: Selvstendighetsfasen
- Fase 5: Fasen for egne valg

Det kom fram under besøket at etter en motivasjonstur, ble ungdommene i mange tilfeller gjort «faseløs»/«satt i fase 0» i noen dager når de kom tilbake på Klokkegårdenkollektivet. Å være «faseløs» innebar at ungdommen ikke fikk være alene uten en ansatt til stede (bortsett fra på rommet sitt). Dette ble forklart med at ungdommen i denne perioden ikke hadde den tillit som var nødvendig for å bevege seg på kollektivet uten en voksen og at en slik tillit måtte bygges opp før den kunne gis tilbake.

⁷¹ Brev til Fylkesmannen i Hedmark. 22. mai 2017.

Dersom en «faseløs» ungdom kom inn i et rom der en annen ungdom allerede oppholdt seg, måtte han/hun gå ut igjen og hente en voksen som kunne være til stede. Dersom en som var «faseløs» ville gå til et annet rom, måtte han/hun spørre en voksen i det rommet: «kan du ta imot meg?». Det betød at den voksne tok over ansvaret for å følge den «faseløse». Hvis den voksne sa nei, måtte ungdommen gå videre og finne en annen voksen som kunne «ta imot» ham/henne.

Det kom informasjon om at ungdom ikke fikk ha mobil og heller ikke fikk ukepenges i perioden de var «faseløse».

En skriftlig beskrivelse av hva faseløshet innebærer, inkludert hvilke restriksjoner som da gjelder for ungdommen, ble etterspurt fra ledelsen, men det ble opplyst om at dette ikke fantes. På de ansattes kontor på kollektivet var det et oppslag om «Rutiner da ungdom er faseløse, per 09.09.2015», der det blant annet stod:

- Faseløse skal ikke sitte ved samme bord verken i stua eller i spisestua.
- Skal faseløse se på TV skal det sitte voksne imellom, og ungdommene lengst mulig fra hverandre.

Etter noen dager som «faseløs», ble ungdommen satt tilbake i den fasen han/hun var i før motivasjonsturen. Ungdommen fikk ikke vite hvor lenge perioden som «faseløs» ville vare. Det var en oppfatning blant ungdommen om at man måtte være ekstra aktivt i fellesskapet for å komme tilbake i fasen sin (og dermed få tilbake friheten til å bevege seg uten å bli fulgt av en voksen, mobilen, ukepengene osv.). Dette kunne for eksempel innebære at man måtte være spesielt positiv og ta initiativer for å påvirke faseplasseringen sin.

Ansatte og ledelse påpekte at det var en individuell vurdering om en ungdom ble «faseløs» ved retur fra motivasjonstur. Samtidig opplyste ledelsen at dersom et «brudd på en hovedregel» var bakgrunnen for motivasjonsturen, ville ungdommen trenge tettere voksenfølge og dermed ble ungdommen «faseløs».

Ifølge ledelsen var bakgrunnen for perioden som «faseløs» å sikre at overgangen fra en motivasjonstur til huset ikke ble for stor og å hjelpe ungdommen tilbake til kollektivet og behandlingsopplegget. Hensikten var at ungdom i en liten periode skulle få ekstra tett oppfølging fra voksne.

I kollektivets prosedyrehåndbok fantes det en egen prosedyre for når ungdommen settes opp fra faseløs til fase 1 første gang. Videre slo institusjonsplanen fast at «faseløshet og nedrykk til lavere faser er uttrykk for at enkelte fokusområder ikke er arbeidet godt nok med og krever et ekstra fokus.»⁷²

I samtaler med ungdom ble faseløshet blant annet beskrevet som en følelse av å være konstant overvåket og å ha mistet rettighetene sine. Faseløshet ble også opplevd som nedverdiggende. Man var nederst på rangstigen på huset og måtte jobbe for å komme på samme nivå som de andre ungdommene igjen og få tilbake tilliten man hadde opparbeidet seg. Det kom fram under besøket at psykologene ikke støttet rutinene med faseløshet og at de hadde tatt opp faseløshet med ledelsen.

⁷² Institusjonsplanen, side 48.

Ifølge retningslinjene til rettighetsforskriften, benytter enkelte institusjoner «såkalt voksenfølge, som vil si at en ansatt i perioder følger beboeren tett når han eller hun er utenfor institusjonen».⁷³ Det understrekes at slikt voksenfølge kan oppleves som et inngripende tiltak, og det må i slike situasjoner treffes enkeltvedtak etter § 22. På Klokkegården innebar perioden som «faseløs» i praksis at ungdommen hadde voksenfølge også inne på institusjonen, og det var ungdommen selv som hadde ansvaret for å alltid være sammen en voksen. Ungdommene måtte ivareta sin egen fotfølging ved å spørre ansatte «tar du imot meg?» når de kom inn i et rom. Voksenfølge inne på institusjonen omtales ikke i rettighetsforskriften eller retningslinjene, men dette fremstår som en enda mer omfattende begrensning og potensielt nedverdiggende for ungdommene.

Videre fremgikk det ikke av gjennomgåtte vedtak fra 2017 om den ungdommen vedtaket gjaldt hadde vært «faseløs» og hvor lenge, og dette gikk heller ikke frem av motivasjonsturrapporter. Ledelsen fortalte at det ikke ble fattet vedtak for eventuelle begrensninger i perioden som «faseløs». Det er i etterkant av besøket oppgitt at denne praksisen er endret.

Ifølge rettighetsforskriften § 3 er det forbudt å innskrenke beboernes rettigheter gjennom husregler, rutiner eller lignende på en måte som vil være urimelig overfor beboeren i det enkelte tilfellet. For Sivilombudsmannen fremstår begrensningene som ungdommen har som faseløs i praksis som begrensninger i beboernes bruk av telefon og mulighet til å bevege seg innenfor og utenfor institusjonen alene. Beboernes rettigheter kan ikke begrenses rutinemessig på denne måten. Slike begrensninger skal nedtegnes i et skriftlig vedtak med en konkret og individuell begrunnelse.

Barne-, likestillings- og diskrimineringsdepartementet har tidligere uttalt om faseprogram og innskrenkninger:

«Departementet vil understreke at generelle fellesregler/rutiner som innskrenker beboernes rettigheter etter rettighetsforskriften vil være i strid med forskriften. Institusjonen kan ikke unnlate å gi beboere rettigheter/frihet de har krav på etter forskriften. Det må også innenfor en slik "fasetenkning" foretas konkrete og individuelle vurderinger i forhold til den enkelte beboer for at det skal kunne gjøres inngrep i beboernes rettigheter.

For eksempel vil ikke alle beboere kunne nektes å gå utenfor institusjonens område uten en nærmere konkret og individuell vurdering. Et annet eksempel på en regel som vil være i strid med dette prinsippet er at mobiltelefon nektes tatt med og brukt i den første tiden under institusjonsoppholdet. Bruk av "faser" under institusjonsoppholdet krever således en særlig bevissthet rundt anvendelsen av denne tenkningen/metoden overfor enkeltbeboere for at det ikke skal oppstå tvil om at de interne reglene/rutinene anvendes i samsvar med rettighetsforskriftens formål og enkeltbestemmelser.»⁷⁴

Anbefaling

- Det bør sikres at det ikke gjennomføres generelle begrensninger, for eksempel i form av «faseløshet», som innskrenker beboernes rettigheter på en måte som fremstår som ydmykende eller nedverdiggende.

⁷³ Retningslinjene til rettighetsforskriften, side 30

⁷⁴ Barne- og familiedepartementets rundskriv datert 21.11.05, «Bruk av "faser" i barneverninstitusjoner».

10.5 Rettssikkerhet

Ifølge ledelsen ble det fattet vedtak om begrensninger i bevegelsesfriheten når ungdom ikke ønsket å bli med på motivasjonstur. Under besøket fremstod det som uklart hvordan frivillighet i realiteten ble vurdert.

Vedtaket som forelå i forbindelse med ufrivillige motivasjonsturer ble fattet som generelle begrensninger i bevegelsesfriheten, og viste ikke alltid at begrensningene i disse tilfellene innebar å være begrenset til et hus i skogen alene med to voksne. Vedtakene måtte da leses i sammenheng med en egen «motivasjonsturrappport» for at en skulle kunne se at de i realiteten gjaldt en motivasjonstur. Disse rapportene ble skrevet i etterkant av turen og inneholdt informasjon om bakgrunnen for turen, målsetning med tiltaket, vurdering av oppholdet og mål. De ble underskrevet av kollektivleder og en ansatt som var med på turen. Motivasjonsturrappportene ble ikke delt med ungdommene og ble ikke rutinemessig forelagt Fylkesmannen som dermed heller ikke kunne se hva disse vedtakene i realiteten innebar.

Vedtaket om begrensninger i bevegelsesfriheten som ble fattet i forbindelse med en motivasjonstur kunne også i realiteten dekke en periode som «faseløs» der voksenfølge utenfor eget rom var en fast praksis. Heller ikke disse forholdene var beskrevet eller begrunnet i vedtaket.

Dette er en vedtakspraksis som klart svekker ungdommenes rettssikkerhet. Deres klagerett var knyttet til et vedtak som ikke inneholdt informasjon om de viktigste forholdene de kunne tenkes å klage over. Tilsynsmyndighetenes manglende tilgang til samme informasjon svekket ungdommens rettssikkerhet ytterligere (se avsnitt 9.4 *Dokumentasjon/protokollføring*).

Etter Fylkesmannens tematilsyn hadde institusjonen opplyst at motivasjonsturrappportene skal revideres. Institusjonen «foreslår at ungdom får lese gjennom denne, komme med eventuelle kommentarer, samt at ungdom undertegner motivasjonsturrappporten sammen med voksne.»⁷⁵ Dette er i utgangspunktet positivt, men kan ikke erstatte vedtak som er i overensstemmelse med forvaltningslovens krav om konkret og individuell begrunnelse og med presis beskrivelse av tiltaket. Kravene om begrunnelse er høyere jo mer omfattende inngrepet er og ombudsmannen påpeker at vedtakene det her er snakk om utgjør omfattende inngrep i ungdommenes liv.

Anbefalinger

- Alle vedtak bør konkret og individuelt angi begrunnelse og en beskrivelse av hvordan dette skal gjennomføres overfor den enkelte ungdom.
- Ungdom som har blitt utsatt for tvang bør alltid bli hørt i evalueringen av tvangsutøvelsen.

10.6 Samlet vurdering av ufrivillig «motivasjonstur»

Klokkergårdenkollektivet brukte ufrivillige turer for én ungdom og to voksne til et hus i skogen i opptil 14 dager som et terapeutisk virkemiddel og en integrert del av behandlingsopplegget. Virkemiddelet inkluderte også i de fleste tilfellene en periode som «faseløs» og en «storsamling» der ungdommen var pålagt å presentere grunnen til at han/hun var sendt på tur og svare på spørsmål som kunne bli stilt av voksne og andre ungdommer i plenum.

⁷⁵ Klokkergårdenkollektivet, Brev til Fylkesmannen i Hedmark, «Tilsvar begrunnet melding tilsynsbesøk 1/17», 22. mai 2017.

Graden av tvang og mangelen på reell mulighet for medvirkning fra ungdommenes side gjorde det vanskelig å se hvordan tiltaket skulle kunne bidra positivt til varige endringer. Ungdommene ble satt i en situasjon der de bare kunne komme ut av tvangen ved å oppfylle voksnes krav til hvordan de skulle oppføre seg og hva de skulle fortelle. Slik ombudsmannen ser det, var det en rekke forhold i bruken av motivasjonstur som la til rette for manipulering og utilbørlig press fra de voksnes side.

Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet skriver i *Jobb aktivt med medvirkning*:

«Det er et lederansvar å legge til rette for reell medvirkning og sørge for at institusjonen har rutiner for medvirkning. Som ansatt skal du bidra aktivt til at ungdommene opplever reell medvirkning, og involvere deg i arbeidet med å utforme og ajourføre rutinene. (...) Mange ungdommer opplever ikke å bli hørt, forstått og lyttet til, selv om de sier tydelig ifra om hva som er viktig for dem. Når ungdommen ikke opplever å medvirke, og behovene deres ikke blir oppfattet eller forslått, er det vanskelig å gi ungdommene riktig hjelp. Å høre og forstå ungdommene er derfor en forutsetning for å kunne hjelpe.»⁷⁶

Presset som ble utøvd i «turgangen» uten mulighet for å trekke seg tilbake til sitt eget rom, den manglende åpenheten om hvorfor turen var bestemt og hvor lenge den skulle vare, «faseløsheten» og usikkerheten om hvor lenge den skulle vare og kravet om storsamling, utgjorde samlet sett en urovekkende mangel på åpenhet og respekt fra institusjonens side overfor ungdommene.

At det i løpet av det siste året hadde skjedd at en ungdom var blitt utsatt for fysisk tvang for å gjennomføre motivasjonstur, forsterker bekymringen om den risiko for umenneskelig behandling som ungdom utsettes for gjennom Klokkegårdenkollektivets bruk av ufrivillige motivasjonsturer.

⁷⁶ Bufdir, Faglige anbefalinger for forebygging og håndtering av konfliktfylte situasjoner i barneverninstitusjon, Rutiner for medvirkning:
https://www.bufdir.no/Barnevern/Fagstotte/Barnevernsinstitusjoner/konfliktfylte_situasjoner/Generelle_anbefalinger_for_trygghet_sikkerhet_og_forebygging_av_uonskede_hendelser/Rutiner_for_medvirkning/.

11 Forebygging av tvang

Alle barnevernsinstitusjoner har plikt til å forebygge bruk av tvang.⁷⁷ Inngrep i den personlige integriteten skal bare finne sted dersom det er strengt nødvendig og det krever at andre fremgangsmåter skal være forsøkt først. Dette innebærer at institusjonene må arbeide systematisk for å forebygge situasjoner som kan føre til tvang.⁷⁸ Bruk av tvang utgjør en risiko for nedverdiggende og umenneskelig behandling. Både nasjonal og internasjonal forskning viser at barn på institusjon opplever at det brukes for mye tvang, og at situasjoner som har ført til tvangsbruk kunne vært håndtert på en annen måte.⁷⁹

Kollektivet hadde lite bruk av fysisk tvang. Ansatte og ledelse så på medlevertturnusen som en av grunnene til det. Som medlever, ble man som en familie med ungdommen. Alle på huset kom veldig tett på hverandre og det bidro til stabilitet for ungdommen. De ansatte framhevet at de også brukte mye tid på å snakke med ungdommen. Det var viktig for dem å få en god forståelse av hva som kunne gjøre dem sinte, stresset osv.

Bruken av husarrest på eget rom, motivasjonsturer, perioder som «faseløs» og pålagte storsamlinger var imidlertid eksempler på uformell tvang. Det syntes å være lav bevissthet om at slik uformell tvang kan lede til situasjoner som fører til ytterligere tvang, blant annet ved at det kan skape frustrasjoner, frykt og sinne. Å skape et miljø for trygghet, medvirkning og forutsigbarhet er viktig for å forebygge bruk av tvang. Det er et ledelsesansvar å sikre at en institusjon løpende arbeider med å forebygge tvang.

Ved gjennomgang av et utvalg klager til Fylkesmannen fra de siste månedene, kom det fram at Fylkesmannen i ett tilfelle hadde funnet at bestemmelsen i rettighetsforskriften § 12 om forebygging av tvang ikke var i tilstrekkelig ivaretatt. Fylkesmannen fant at det ikke var godt nok redegjort for om de ansatte vurderte andre framgangsmåter i starten av situasjonen, eller om de i etterkant har vurdert om de burde ha gjort det for å unngå situasjonen.

11.1 Opplæring av ansatte

Det ble organisert jevnlig kurs for de ansatte, inkludert opplæring i rettighetsforskriften, hvordan man skriver vedtak, gjennomføring av motivasjonstur, psykisk helse og selvmord osv. Stiftelsens region øst hadde en opplæringskoordinator.

En del ansatte hadde også vært på mentaliseringsopplæring i regi av psykolog, og kurs i traumesensitiv omsorg. Stedet så også opplæring hos Vergegruppen AS som en del av sitt forebyggende arbeid. Det ble organisert vergekurs for ansatte og det var to ansatte som var ressurspersoner på kollektivet med ekstra vergekurs, for fortløpende å kunne ha fokus på forebygging på temadager.

⁷⁷ Rettighetsforskriften § 12.

⁷⁸ Rundskriv Q-19/2012 Retningslinjer til forskrift 15. november 2011 om rettigheter og bruk av tvang under opphold på barneverninstitusjon (rettighetsforskriften).

⁷⁹ Ulseth og Melheim (2013): *Håndtering av tvang i barneverninstitusjoner. Ansatte, ledes og tilsynets perspektiv*, NTNU.

De ansatte hadde også regelmessig veiledning med en av de to psykologene som var tilknyttet institusjonen. Det var noe de ansatte satte stor pris. De syntes det var nyttig å diskutere problemstillinger, situasjoner man stod i osv.

11.2 Rutiner for forebygging og varsling av overgrep

Under besøket fremstod det som uklart hvordan institusjonen jobbet for å forebygge overgrep. Det fantes ikke noen skriftlig rutine og blant ansatte var det ikke klart hvordan de på institusjonen jobbet med dette.

Dette er et område med stor potensiell risiko. Det er viktig at ledelsen legger til rette for regelmessig refleksjon og diskusjon om hvordan man skal arbeide med forebygging av overgrep. Særlig på en institusjon med medlevertturnus og der ungdom som er tvangsplassert med jevne mellomrom tas med til en enhet utenfor stedet alene med to voksne, og samtidig ofte fratas mobiltelefonen i en periode, bør det være en høy bevissthet blant ansatte om hvordan de forebygger overgrep.

Ledelsen informerte om endel tiltak som var blitt gjennomført de siste årene for å forebygge overgrep. For eksempel skulle det alltid være to ansatte sammen med ungdom på motivasjonstur. Dersom ungdom ble fratatt mobilen på motivasjonstur, skulle de alltid ha mulighet til å ringe leder ved kollektivet, advokat, eller sjelesørger ved å låne telefonen til en av de ansatte. Fra et forebyggingsperspektiv er det svært viktig at ungdommen har reell mulighet til å kontakte noen utenfor stedet, som er uavhengige. Det er derfor risiko knyttet til å frata ungdom på motivasjonstur denne muligheten ved å frata dem mobil.

Situasjoner der ungdom er alene med to voksne over flere dager er spesielt sårbare. Sivilombudsmannen er kjent med at det de senere årene har blitt avsagt en straffedom mot en ansatt ved en barnevernsinstitusjon som hadde innledet et seksuelt forhold til en ungdom. Ungdommen var flere dager på en tur alene med ansatte utenfor institusjonen da forholdet til den ansatte ble innledet.

Til tross for hendelser som dette, som viser at det er en reell risiko ved turer der en ungdom er alene med ansatte i flere dager, fantes det ikke skriftlige rutiner for forebygging og varsling av overgrep ved institusjonen. Behovet for skriftlige rutiner ble forsterket av at det var mange ansatte med kort fartstid ved Klokkegårdenkollektivet og at ledelsen selv pekte på store behov for opplæring og veiledning som følge av dette (se avsnitt 6.4 *De ansatte*). At Klokkegårdenkollektivet hadde medlevertturnus må antas å forsterke behovet for tydelige rutiner og kontinuerlig fokus på risikoen for overgrep.

Anbefaling

- Kollektivet bør utarbeide rutiner for forebygging og varsling av overgrep, og det bør sikres at alle ansatte får jevnlig opplæring og veiledning i disse.

12 Rett til å bli hørt og delta

Etter FNs barnekonvensjon artikkel 12 har et barn rett til å gi uttrykk for sine synspunkter i alle forhold som vedrører barnet. Barnets synspunkter skal tillegges behørig vekt i samsvar med dets alder og modenhet. I denne rettigheten ligger også retten til ikke å uttale seg eller delta. Menneskerettighetskomitéen har spesifisert at barn har rett til å bli hørt, direkte eller gjennom juridisk eller annen egnet bistand, i avgjørelser som gjelder berøvelse av deres frihet. Videre understrekes det at de prosedyrene som brukes, må være barnevennlige.⁸⁰

I rettighetsforskriften § 7 legges det vekt på medbestemmelse i personlige spørsmål og i utformingen av institusjonens daglige liv og ved andre avgjørelser som berører beboerne. Det å få gi uttrykk for sitt syn og bli lyttet til, er grunnleggende for å ivareta egen integritet.⁸¹ I tilsynsrapporten «*Dei forsto meg ikkje*» ble det trukket frem at mange barn opplever ikke å bli hørt, forstått og lyttet til, selv når de sier ifra om hva som er viktig for dem.⁸²

Medvirkning betyr at barnets meninger skal høres og tas med i vurderingen av hva som er det beste for barnet. Det innebærer også å forklare barnet hva det er lagt vekt på dersom noe annet enn det barnet ønsker, er blitt bestemt. Dersom barn ikke får medvirke, og deres behov ikke blir oppfattet eller forstått, vil det ikke være mulig å gi riktig hjelp.⁸³

Det framstod som om ungdom på Klokkergården hadde god mulighet til å medvirke i sin hverdag, med unntak av når det gjaldt motivasjonsturene og periodene som omfattet «storsamling» og «faseløshet» (se avsnitt 10 *Særskilt om «motivasjonsturer»*).

På kollektivet hadde ungdommene generelt mulighet til å bestemme og påvirke hvilke aktiviteter de skulle drive med, medvirke til ukeplaner, handlingsplaner osv. Som en del av behandlingen var det lagt opp til at ungdommen skulle lære å ta ansvar for egne valg og selv velge aktiviteter de ønsket, skole eller praksis osv. De fikk hjelp og støtte av ansatte til å lage sine egne mål og finne strategier for å nå dem.

Ungdom deltok på alle møter i sin egen sak og det ble lagt til rette for dette. Dette gjaldt blant annet ansvarsgruppemøter og regelmessig kontakt med saksbehandler i barnevernet. Det var viktig at ungdommen var engasjert og motivert for behandlingen, og ansatte la ned mye tid i dette.

Ungdommene hadde vanligvis månedlige møter i ungdomsråd. De valgte en til å representere dem overfor ledelsen som fikk referat fra møtene med ønsker fra ungdomsgruppa. Det kom frem at ungdommenes representant hadde flyttet og det var ikke avholdt ungdomsråd på noen måneder.

⁸⁰ FNs menneskerettighetskomité, generell kommentar nr. 35 (CCPR/C/GC/35, avsnitt 62).

⁸¹ Rundskriv Q-19/2012 Retningslinjer til forskrift 15. november 2011 om rettigheter og bruk av tvang under opphold på barneverninstitusjon (rettighetsforskriften).

⁸² Tilsynsrapport 19. september 2016: «*Dei forsto meg ikkje*». Fylkesmennene i Hordaland, Rogaland og Troms.

⁸³ Tilsynsrapport 19. september 2016: «*Dei forsto meg ikkje*». Fylkesmennene i Hordaland, Rogaland og Troms.

13 Rett til helsetjenester

13.1 Generelt om helsetilbudet

Barn har rett til å nyte godt av den høyest oppnåelige helsestandard og til behandlingstilbud for sykdom og rehabilitering. Staten skal sikre at ingen barn fratas sin rett til adgang til slike helsetjenester.⁸⁴

Barn og unge på barnevernsinstitusjon har samme som andre barn og unge rett til helsehjelp.⁸⁵ Institusjonenes omsorgsansvar omfatter plikt til å sørge for at beboerne får tilgang til nødvendig helsehjelp og bistand og tilsyn ved sykdom.⁸⁶

Forskning har dokumentert høy forekomst av psykiske lidelser både hos barn i barnevernsinstitusjoner og fosterhjem. I et forskningsprosjekt gjennomført av NTNU/RKBU-Midt i perioden 2010–2015, ble det påvist høy forekomst av psykiske lidelser innen de tre siste måneder blant unge i barnevernsinstitusjoner (76 prosent).⁸⁷

Av Barneombudets rapport «Grenseløs omsorg» fremgår det at tjenestene ofte ikke samarbeidet godt nok i tilfeller der barn trengte hjelp fra både psykisk helsevern og barnevern. Det fremholdes i rapporten som alvorlig når psykisk syke barn på barnevernsinstitusjoner utsettes for unøddig tvang fordi barnevernsinstitusjonene ikke har den kompetansen som trengs om psykisk helse.⁸⁸ I tilsynsrapporten «Dei forstod meg ikkje» understrekes viktigheten av et godt og nært samarbeid mellom barnevernet og psykisk helsevern for barn og unge for at de skal få den hjelpen de trenger.

For å sikre at barn og unge får nødvendig helsehjelp skal hver institusjon ha en helseansvarlig.⁸⁹ På Klokkegårdenkollektivet var det ledende miljøterapeuter som var helseansvarlige. Ansvarer gikk ut på å påse at ungdommene fikk gjennomført rutinemessig legesjekk, sikre oppfølging av tannhelse og utdeling av medisiner. Helseansvarlige skulle ha medisinkurs for å kunne dele ut medisiner.

Klokkegården hadde tidligere hatt en avtale med en fastlege i nærheten og benyttet seg også av Elverum legevakt ved behov.

I tillegg til en første helsesjekk, kunne det være behov for ytterligere legetimer i løpet av oppholdet på Klokkegårdenkollektivet. Funn under besøket tilsa at det var enkelt for ungdom å be om timer hos lege, tannlege osv. Institusjonen la til rette for og fulgte opp dette. Dokumentgjennomgang og funn under besøket indikerte at ungdommens somatiske/fysiske helse ble godt fulgt opp og ivaretatt.

⁸⁴ FNs barnekonvensjon artikkel 42.1.

⁸⁵ Retten til nødvendig helsehjelp er lovfestet i pasient- og brukerrettighetsloven §§ 2-1 og 2-1b.

⁸⁶ Institusjoner omfattes av barnevernloven kapittel 5 og 5A, og skal gi beboerne forsvarlig omsorg og behandling.

⁸⁷ Kaye, Nanna S. m.fl., (2015): *Psykisk helse hos barn og unge i barneverninstitusjoner*, NTNU/RKBU-Midt.

⁸⁸ Barneombudet (2015): *Grenseløs omsorg – om bruk av tvang i psykisk helsevern og barnevern*.

⁸⁹ Bufdir (2016): *Retningslinjer om helseansvarlig i barneverninstitusjoner og omsorgssenter for enslige mindreårige asylsøkere*.

13.2 Psykologtilbudet på stedet

Klokkegårdenkollektivet hadde to psykologer i fulltidsstillinger. Begge hadde sin arbeidsplass på stedet. De hadde fordelt arbeidet mellom seg slik at en av dem stort sett hadde ansvar for veiledning av ansatte og den andre arbeidet klinisk med ungdom.

Psykologtilbudet på stedet framstod som godt. Forebyggingsenheten fikk inntrykk av at det var mulig å få time hos psykologene relativt raskt. Ungdommene hadde god kjennskap til psykologene og tilbudet og flere hadde benyttet seg av dette. Flere syntes det var fint at man kunne prate med dem og at de ikke sa ting videre til de ansatte. Psykologene var klare på at de hadde taushetsplikt om hva de snakket med ungdommen om. Det var et skille mellom dem og miljøpersonalet på kollektivet.

Det var ingen rutine for at ungdommen ble tilbudt psykologsamtale som en del av inntaket på Torpet. Hvis psykologene ble kontaktet med ønske om å komme til Torpet for samtale, kunne de gjøre det der.

Psykologene opplyste at de hadde som rutine at de tok en prat med ungdommene så fort som mulig etter de kom til Klokkegårdenkollektivet (etter et eventuelt opphold på Torpet og inntaksleir). Samtalen ble benyttet til å bli litt kjent med ungdommen og hans/hennes ønsker. Det var også der psykologene presenterte seg som helsepersonell og opplyste om at de har taushetsplikt overfor de andre ansatte på kollektivet.

13.3 Spesialisthelsetjenesten

Det siste året var det etablert et samarbeid med spesialisthelsetjenesten ved at det var inngått en samarbeidsavtale mellom Sykehuset Innlandet, BUP poliklinikk Kongsvinger og Stiftelsen Klokkegården. Avtalen skulle legge sikre at rutiner for henvisning til BUP poliklinikk ble fulgt, utveksling av erfaringsbasert kunnskap, veiledning til Stiftelsen Klokkegården og at ansatte fra Klokkegården deltok på fagforum ved Sykehuset Innlandet. Avtalen trådte i kraft i oktober 2016 og innebar fire samarbeidsmøter på systemnivå i halvåret. Psykologene opplyste også at de hadde månedlige møter med BUP Kongsvinger. Ledelsen, miljøarbeidere og psykologene anså samarbeidet med spesialisthelsetjenesten som svært nyttig.

14 Rett til skole og fritidsaktiviteter

Barn og unge som er på en barnevernsinstitusjon har samme rett til skolegang som andre barn.⁹⁰ Skoletilbudet skal være tilpasset den enkeltes behov og skal kunne følges videre etter at ungdommen ikke lengre er ved institusjonen. Havanareglene understreker at skolegangen i hovedsak bør foregå utenfor institusjonene, ved offentlige skoler. Dersom det ikke er mulig skal skolen ved institusjonen drives av kvalifiserte lærere, og følge opplæringen i det offentlige skolesystemet.

Barn har også rett til mulighet til fritid og fritidsaktiviteter.⁹¹ Denne muligheten er av betydning for kvaliteten til barndommen, barns rett til optimal utvikling og til å realisere andre rettigheter.⁹²

14.1 Skoletilbud og andre dagtilbud

Klokkegårdenkollektivet hadde en egen avdeling av Solør videregående skole, med tre lærere i 100 prosent stilling. Ungdommer fra de andre kollektivene i nærheten gikk også på denne internskolen. Lærerne der underviste i fag både for grunnskole og videregående skole. På internskolen hadde ungdommene mulighet til å få tett faglige hull og forberede seg til å starte opp på ekstern skole. Noen ungdommer tok opp fag som privatist. Skolen la vekt på å være fleksibel for å kunne kombineres med behandlingen. Grunnskoleelevene gikk på skolen hver dag, men ungdommer på videregående nivå var to dager i arbeid og tre dager på skolen. Ungdommene kunne også gå på videregående skole i nærområdet, utenfor kollektivet.

Det var en del av ungdommene som ikke gikk på skole. Blant disse var det noen som hadde praksisplass hos bedrifter i nærområdet. Andre ungdommer jobbet i arbeidslag, enten inne eller ute. Arbeidslag innebar praktiske oppgaver og forefallende arbeid på kollektivet med voksne samtidig som de pratet om et spesifikt tema. Arbeidsoppgavene ble fordelt på samling om morgenen og så jobbet ungdommene sammen med miljøpersonell på ulike praktiske oppgaver/vedlikehold. Det kunne for eksempel være å male et rom, klippe gresset, vaske bilen, ta vare på dyra osv. Noen ansatte og ungdommer etterlyste litt mer variasjon i arbeidet for arbeidslagene.

14.2 Fritidsaktiviteter

Det framkom av samtaler under besøket, befaringen og dokumentgjennomgang at kollektivet hadde et godt tilbud av aktiviteter til ungdommene, både på institusjonen og utenfor.

Institusjonen hadde mye utstyr til en rekke aktiviteter tilgjengelig, for eksempel til ski, skøyter, båtture og fiske. Det ble organisert aktiviteter på kollektivet som ungdommen kunne delta på, og det var en rekke aktiviteter utenfor kollektivet, som å dra på biblioteket, spille tennis, museum, ridning, bowling, kino osv. Ungdommene kunne også trene på et treningssenter i nærheten.

Sivilombudsmannen fikk inntrykk av at ungdommene hadde god mulighet til å være med å bestemme hvilke aktiviteter de kunne drive med. De kunne skrive det opp på sin ukentlige plan eller handlingsplan.

⁹⁰ FNs Barnekonvensjon artikkel 28, FNs regler for beskyttelse av mindreårige som er fratatt friheten (Havanareglene) avsnitt 38, Opplæringsloven §§ 2-1 og 3-1, Rettighetsforskriften § 1.

⁹¹ FNs barnekonvensjon, artikkel 31.

⁹² FNs komité for barns rettigheter: Generell kommentar nr. 17 (2013) CRC/C/GC/17, avsnitt 8.

Besøksadresse: Akersgata 8, Oslo
Postadresse: Postboks 3 Sentrum, 0101 Oslo
Telefon: 22 82 85 00
Grønt nummer: 800 80 039
Telefaks: 22 82 85 11
Epost: postmottak@sivilombudsmannen.no
www.sivilombudsmannen.no

